واقیع، سیمبوڵ، پاڕادۆکس لە چیرۆکەکانی (سەدرەدین عارف)دا

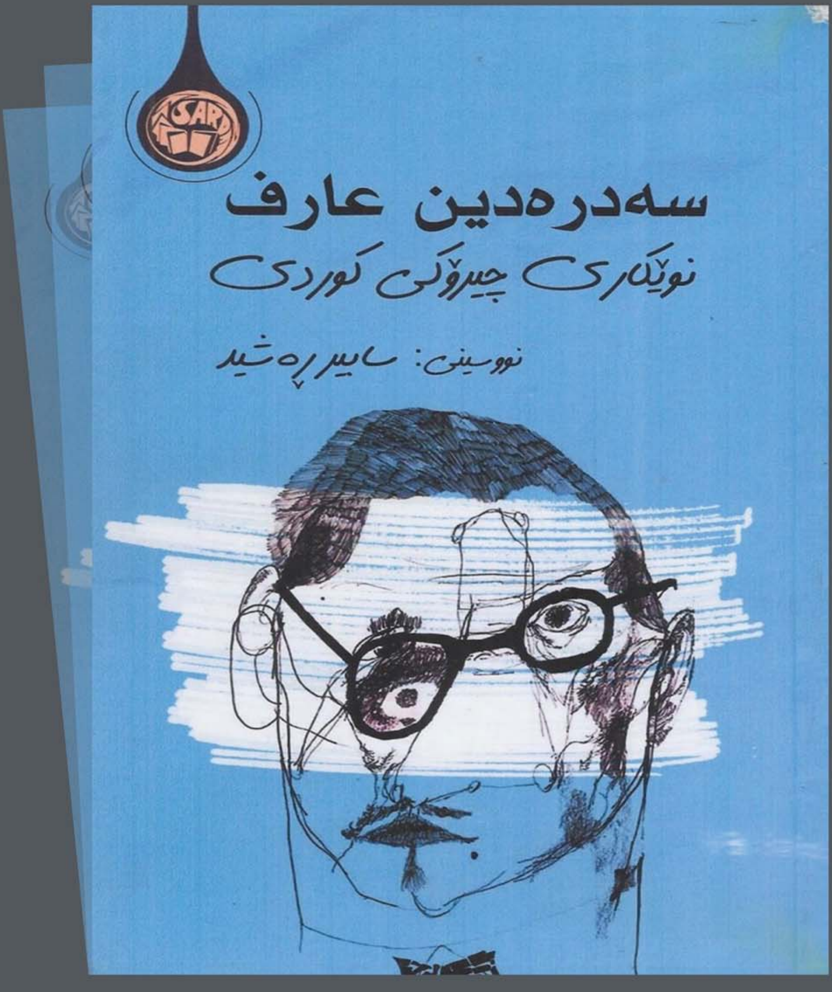

ئەدیب نادر

کتێبی ژنەفتن
٧

کتێبی ژنەفتن

٧

واقیع، سیمبوڵ، پاڕادۆکس لە چیرۆکەکانی (سەدرەدین عارف)دا

ئەدیب نادر

واقیع، سیمبوڵ، پاڕادۆکس لە چیرۆکەکانی (سەدرەدین عارف)دا

ئەدیب نادر

وەشانی ژنەفتن
jineftin.krd
ناونیشانی: واقیع، سیمبوڵ، پاڕادۆکس لە چیرۆکەکانی (سەدرەدین عارف)دا
نووسینی: ئەدیب نادر
بابەت: لێکۆڵینەوەی ئەدەبی
دیزاینی: گەیلان عەبدوڵا
مێژووی بڵاوکردنەوە : هەولێر، حوزەیرانی ٢٠٢١
چاپی یەکەم: ئلیکترۆنی
٧٩ لاپەڕە
Email: jineftin@jneftin.krd
مافی لەچاپدانەوەی ئیلکترۆنی و کاغەزی پارێزراوە.
بڵاوکردنەوەی پاژ یان بەشێک لە وتار و کتێبەکان تەنیا بە ئاماژەدان بە سەرچاوەکە ڕێپێدراوە.
هەواڵنامەی کتێب

هەواڵنامەی کتێب

پێموابێ لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا بۆ یەکەم جار لە یەکێک لە ژمارەکانی گۆڤاری "ئەلسەقافە"، کە دکتۆر سەلاح خاڵس سەرنووسەری بوو، ناوی (سەدرەدین عارف)م بەرچاو کەوت. دیارە ئەو کات سەرپێییانە لە دەقەکەیم ڕوانی و نایشزانم بۆ؟ یان با بە شێوەیەکی ڕاستتر بڵێم ئەو سەردەمانە پتر خاوەنی هەستێکی شیعرییانەی تاقانە بووم و سەرلەبەری مەیل و خولیای من ئەو ژانرە بەلای خۆیدا پەلکێشی دەکرد و لە دنیاکەمدا ببووە چەق و خوێندنەوە و موتالاشم دیاریکراو و سنووردار بوو، بەو هۆیەوە زانینی بەهای دەقی ئەدەبیشم لە ئاستێکی ئەوتۆدا نەبوو، بەڵگەنەویستیشە بۆ تیژکردنی لە زۆر لایەنەوە پێداویستیم بە گومان، یاخود سەرسامی هەبوو تاکو لەبەردەم مەعریفە ڕێگام بۆ والا بکەنەوە و هاوکات "***بۆرخێس***" گوتەنی، پێگەیشتنیشی پووچەڵ بکەنەوە، چونکە پێگەیشتنی بێ چەندوچوون

دیاریکردنی کۆتاییەتی. ئیدی دابڕانێکی زەمەنیی دووروودرێژ کەوتە نێوانی من و ئەم نووسەرە تا ئەو کاتەی "سابیر ڕەشید" چیرۆکەکانی کۆکردەوە و لە نامیلکەیەکی قشتیلەدا لە پاڵ هەندێ زانیاری لەسەر ناوبراو و لێکۆڵینەوەیەکی تیروتەسەلی خۆیدا بڵاوی کردنەوە، کە بێشک ئەم جۆرە کارانە جێگای دەستخۆشی و ستایشە کە زاتێکی لەخۆبوردوو ئاوا قۆڵی لێ هەڵماڵێت و جیددییانە لە خەمی ئەوەدا بێت ئەرشیفاندن بۆ چیرۆکی هونەری کوردی و پێشەنگەکانی بکات. لەبەر ئەوەی بابەتی ئەدەبیش خاوەنی بەهای مەعنەوییە و کارلێک لەنێوان دەق و خوێنەردا دێنێتەکایەوە، ئیتر مەراقی ئەم نووسینە لە کەڵکەڵەمدا سەریهەڵدا و بوو بە پڕۆژەی لێکۆڵینەوەیەک چاوەڕوانی بەدیهاتن، یان لەدایکبوون بێت، هەروەکو "***ستانلی فیش***"یش دەڵێ: تەنها ڕەخنەکار بەرپرسیارە لە کێشکردنی- بێگومان دەقی ڕەخنە- بۆ ناو بوون، چونکە بەبێ خوێندنەوە، کە ڕەهەندێکی گرنگ و پێویستی هەموو تێکستێکە، بە بۆچوونی (ئاندرۆ بێنیت و نیکۆلاس ڕۆیل)، دەق بەرهەم نایەتەوە، واتە بوونی نابێت.

ئەگەرچی لە داهێناندا "**ئەدۆنیس**" وتەنی مرۆڤ پڕۆژەیەکە بەرکەماڵ بەخۆیەوە نابینێ، دیارە لەبەر ئەوەی لە نووسین نەکەوتووە و بەردەوامە. بەرباسدانی ئەزموونی نووسەرێکیش- لە ڕاستیدا پڕۆژەیەکی بنبەستە، یانی تەواو بووە لەبەر ئەوەی دەستی لە دنیای نووسین کێشاوەتەوە- لە هەموو لایەنێکەوە کارێکی تا ڕادەیەک سەخت و دژوارە، بەڵام لە بەسەرکردنەوەیەکی وادا دەشێ لایەنێک، یا چەند لایەنێکی ئەو ئەزموونە ڕووناکی بخرێتەسەر و هەوڵی تێڕامانی بدرێت و بە کۆششێک لە قەڵەم بدرێت بۆ خستنەڕووی هەندێ پاڕادۆکسی ناو دەقەکانی و دەرخستنی ناتۆکمەیی گرێچن لە هەندێ شوێنیاندا و هەندێ لایەنی دیکەی وەکوو ئەوەی ئاخۆ توانیویێتی واقیع لە زانیارییەکانی دانەماڵێت و پەردەپۆشی نەکات، کە ئەمەیش بەوە دێتەدی تێکستەکان لە کۆنتێکستی خۆیان دەربهێنرێن تاکو بشێ خوێندنەوەیەکی پۆزەتیڤانەی ڕەخنەیی لێوە بێتەدی... خوێندنەوەیەک ڕابردوومان بێهێتەوە یاد و نەهێڵێت لە بیری بکەین، ئەگینا، ***جۆرج سانتایانا*** گوتەنی مەحکووم دەبین بە دووبارەکردنەوەی،

چونکە دەق بەپێی کاتی جیاواز و کۆنتێکستی جیاواز دەگۆڕێت و دیارە ئەوەی دەیگۆڕێتیش خوێندنەوەیە.

ڕاستە (***سەدرەدین عارف***) چیرۆکی زۆری نەنووسیووە، ئەوەشی نووسیوێتی، وێڕای بەها مێژووییەکەی، بەهایەکی هونەرییانە و ئیستێتیکییانەیش هەڵدەگرێت. چونکە بەر لە زۆرێک لە کاراکتەرەکانی ناو دنیای ئەدەبەکەمان درکی بە گۆڕانکارییەکانی سەردەمەکەی کردووە و زانیوێتی تەکنیکی ترادیسیۆنی و شێوازە فۆلکلۆری و تەقلیدییەکانی هونەری گێڕانەوەمان چیدی پێیان ناکرێت گوزارە لە پەیوەندییە تازەکانی بکەن کە لە گۆڕانێکی بێلێبڕدان، بۆیە پەنای بردۆتە بەر تەکنیکە تازەکان، کە بەر لە هەموو شتێک ئایدیای ئەوە لە ئاوەزی وەرگر بەرجەستە دەکات کە بە شێوەیەکی ئاگامەندانە و شارەزایانە، بە پێچەوانەی زۆر لە نووسەرەکانی سەروبەندەکەی تەکنیکە مۆدێرنەکانی گێڕانەوەی بەکار بردووە، هەر لە گۆشەنیگای کەسی یەکەمی تاک و کەسی سێیەمی تاک و جێگۆڕکێی سەرەتا و کۆتایی، مۆنتاجی کات و شوێن و فلاشباک و مۆنۆلۆگ و دایەلۆگ و تەداعی و مۆنتاج و گرتەی سینەمایی و داهێنانی دەق بە دیمەن و... تاد، دەکرێ

بوترێ مەعریفەی تەواوی لەبارەیانەوە هەبووە و زانیوێتی کەی و لە چ بارێکدا بەکاریان دەبات و بە کەڵکی چ نیازێک دێن.
بێگومان لە ڕێگای دەقەکانییەوە هەوڵی داوە ئەو ئاسۆ چەقبەستووە تێپەڕێنێ کە چیرۆکی کوردی ئەو سەروبەندە تێیدا گیری خواردووە، لەبەر ئەوەی خاوەنی ئەزموونێکی ڕەسەنیش بووە، تێیپەڕاندووە. لە ڕاستیدا خاوەنی ئەزموونێک بووە سنووری مەئلووفی تێپەڕاندووە، وەکو ئەوەی "***وولفگانگ ئایزەر***" دەڵێت، بۆیە کاریگەری بەدوای خۆیدا جێهێشتووە و نووسەران و ئەزموونەکانی تری والێکردووە بکەونە ژێر کارکردە قووڵەکەی، چونکە بەو گوێرەیەی دید و دنیابینیی جیاوازی هەبووە توانیوێتی شەقڵ بە ئەدەبێکی جیاواز ببەخشێت و بەرهەمی بهێنێت و ڕەهەندەکان و ناوەڕۆکەکانی چیرۆک لە زمانێکی بێ زیادوکەم چڕ بکاتەوە و ئاستی واقیعی و ئاستی خودیی تێدا کۆبکاتەوە، یانی خودێتییەکی بابەتییانەی پێببەخشێ. جا بۆیە- بۆ ئەوکاتە- خاوەنی دەقی جیاوازە و ئاسۆیەکی جیاوازیشی دەستەبەر کردووە و مەرگی چیرۆکی ترادیسیۆنیی ئێمەی ڕاگەیاندووە بەوەی بابەتییانە

پراکتیزەی نووسینی کردووە و بۆ گەیشتن بە جەوهەری شتەکانیش پەردەی لەسەر واقیع لابردووە و دەقێکی بەرهەمهێناوە تێیدا بە خوێنەر دەڵێت: تەنها پشت بە پێدراوەکانم مەبەستە و ئاگات لە دەرەوەی دەقیش بێت، چونکە دەرەوە هەمیشە هاوتای بابەتییانەی دەقە و ئەدەبیش بۆ ئەوە بەرجەستە دەبێت ئاماژە بە دەرەوەی خۆی بدات، ئاماژە بە شتێک بدات کە لە دەرەوەی خۆیدایە. ئینجا یان بۆ ئەوەی ڕەخنەی لێبگرێ، یاخود بۆ ئەوەی بیگۆڕێت و پێشی بخات. زمانیش ئەگەرچی سێنتەری دەق نییە و لە ڕاستیدا مانا سێنتەریێتی و مانایش بابەت و فیکر شەقڵی پێدەبەخشن، بە گوێرەی "جاک دێریدا"یش بێت، دەستاوێژی گوزارشتکردنە دەربارەی واقیعێک کە بوونی هەیە، یانی واقیع بەر لە کاری ئەدەبی بوونی هەیە، هەر بۆیە دەبێتە سەرچاوەی یەکەمی دەق، بەڵام بە گواستنەوە نا، چونکە گواستنەوەی واقیع وەکوو خۆی بۆ ناو ئەدەب، هەروەکوو "***ڕینێ ویلیک***" بۆی چووە، جوانییەکی خراپ بەرهەم دەهێنێ، لەبەر ئەوەی ئەدەبیش داهێنانە و هەر شتێکیش بگوازێتەوە دەبێ دایبهێنێتەوە لەناو خۆیدا ئەگینا بەبێ ئەمە بەرکەماڵی بەخۆوە نابینێ و نابێتە جێگا بۆ

ڕامان لە ژیان و دنیا پڕ کێشــمەکێشــەکەی... جگە لەوە لە ڕێگای نووســـینیشـــەوە ئەوەمان پێڕادەگەیەنێ کە مرۆڤ نـاتوانێ پێبـەپێی دنیـابینی فیکریی خۆی یۆتۆپیـای خۆی بنیات بنێ، چونکە مەحکوومە بەو هەلومەرجەی خۆی بەسـەردا دەسـەپێنێ، بۆیە هیچ سـەربەخۆ نییە لە بڕیاردان و پراکتیزەکردنی ئـەو شـــتـەی دەیـەوێت، لـەبەر ئـەوەی بارودۆخە بابەتییەکان بەســـەر تاکدا زاڵن و پێویســـتە بە گوێرەی ئەوە کاروبارەکانی لە قاڵب بدات.

چیرۆک، دیارە وەک شـــیعر نییە، واقیع ناشـــارێتەوە و دەریدەخات، ئاشــکرای دەکات، دنیامان پێشــکەش دەکات بۆیە "***میشێل بوتۆر***" وتەنی یەکێکە لەو بنەما سەرەکییانەی درکی حـەقیقـەتی پێدەکـەین، گێڕانـەوەشـــــی- کـە بـەهـای مـەعریفی و دواجار بەهـای ئیســـتێتیکی بنـەمایـەتی وەکو ئـەوەی "حـەمید ئـەلڕوبـەیعی" دەڵێـت- ئـەو ئـانـە دەبێتـە کارێکی جیددی کە ئامڕازە مەعریفییەکانی پێگەیشـــتبن، کە ئەمانەیش بە پلەی یەکەم بریتیین لە پێگەیشتنی ئەزموونی ژیانییانەی نووســـــەر لە هەموو لایەنە ڕۆشـــنبیری و دەروونی و کۆمـەڵایـەتییـەکـانییـەوە. کـاری ئـەدەبییش، هەروەکوو "**دەیڤد فۆرگاش**" بۆی چووە مەعریفە سەبارەت

بە دنیای ڕاستەقینە پێشکەش دەکات، ئەمەیش دەمانباتە سەر ئەو قسەیەی ***هایدیگەر*** کە دەڵێ **ئەرکی نووسەر مەزراندنی هەقیقەتە- بە دەربڕینێکی تر دەرخستنی ڕاستیی بوونە- لە دەقەکانیدا**. خوێنەریش، بەوەی کە دواوێستگای دەقە، یان دوارەگەزە کە دەچێتە ناو دەقەوە و شەقڵی یەکجارەکی پێدەبەخشێ، بۆی هەیە بپرسێت: چیرۆک چ پەیوەندییەکی بە ژینگە سەردەمییەکەوە هەیە و چ پەیوەندییەکیشی بەو شوێنەوە هەیە کە تیایدا شەقڵ دەگرێت؟ ئایا دنیابینی و دیدێکی ئەوتۆی تێدا ڕسکاوە کۆمەکی ئەوەمان بکات دنیابینیی و دیدی خۆمان سەبارەت بە دنیاکەمان بڕسکێنین؟ نووسەریش، چ پرسیارێک لە خۆی دەکات؟ ئایا دەڵێ من بۆ دەنووسم؟ ئایا جەخت لەسەر کامە ڕاستیی دەکاتەوە و دەیەوێ کام ڕاستییە بە سەرکەوتوویی ببینێ؟ دەکرێ زۆری تریش بخرێتە سەر ئەم پرسیارانە، وەکو نووسەر چ مەبەستێک دەپێکێ، ئاڕاستەی چیمان دەکات، چ دیدێکمان بەسەردا دەسەپێنێ، چ پرسیارێک لەبەردەم خوێندنەوەدا قوتدەکاتەوە؟ هی تریش کە قەت بە وەڵامێکی ڕوون ئاوس نابن، ئەوەی وەڵامیش دەداتەوە لەناو بڕگەکانی

نووسینێکدا، هەر تەنها هەوڵێک دەدات- پێبەپێی بیروباوەڕ و ئەزموون و تێگەیشتنی خۆی- ڕووناکیی بخاتە سەریان. ئەم هەوڵەی خوارەوەیش یەکێکە لەو جۆرە، چونکە هەر داهێنەرێک کە دەبێتە بابەتی خوێندنەوەمان دەیان پرسیارمان لە بەردەمدا ئامادە دەکات، ئیدی هەڵسەنگاندنی ئێمەیش لەو بیرکردنەوەیەدا چڕ دەبێتەوە کە بەر لە هەموو شتێک پێداویستیمان بە کێ هەیە بۆمان بنووسێت، دەقەکانی دەبێ چۆن بن و چی بن؟ ئاخۆ قبووڵ دەکەین دەقەکانی کەمتر بن لەهەر هەموو دنیاکەمان؟ ئاخۆ ئەگەر دنیاکەمان لە هۆش و ئاگاییماندا ئامادە نەکات و ڕەهەندە مرۆییەکانی تێدا نەبێت، تەواوی ئەو کۆژان و موعاناتانە نەبێت کە سنوورێک گەمارۆیان نادات و هەمان ئاسۆیشیان نییە، یانی هەمان ئاسۆ دنیاکانیان لەگەڵ هینەکەی ئێمەدا پێکەوە گرێ نەدات ئەوا پڕۆژەیەکی ئەوتۆ نییە کەماڵ بگرێتەخۆ بۆ ئەوەی ئێمە بە داهێنان لە قەڵەمی بدەین.

ئەگەر ئامانجە لە پێشینەکانی ئەدەب، وەکوو ئەوەی "**چێرنیشیفیسکی**" دەڵێت، نواندنی واقیع بێت، واتا ئامانجی باشترکردن و جوانترکردنی نەبێ، بەڵکو تەنها پێشکەش

هەواڵنامەی کتێب

کردنەوە و جێگاگرتنەوەی بێت، ئەوا "میشـێل بوتۆر" پێچەوانەی ئەمە دەڵێت، ئەمە ڕەت دەکاتەوە و ئەدەب بە ئامڕازێکی بەجێ و باش دادەنێت بۆ دەستەبەرکردنی واقیع و گۆڕینی... ئەمەیش دیارە بە لاسایی کردنەوە نایەتەدی، بەڵکو بە خوڵقاندنەوەی دێتەدی، خوڵقاندنەوەی لە ڕێگای زمانەوە، کە تاقە ئامڕازێکە دەتوانێ پەیوەندی لەگەڵیدا ببەستێ و بیخوڵقێنێتەوە، چونکە واقیع ئەو شتەیە کە زمان، وەکوو ئەوەی "***ئیلیزابێس ڕایت***" ئاماژەی پێ دەدات، ئیشی لەسەر دەکات و هەمیشەیش پێش دەق دەکەوێت و خۆی لەسەر ڕووداو بنیات دەنێت، ڕووداویش دیارە واقیع لە بنیاتنانی بەرپرسە، ئەرکی نووسەریش بە پلەی یەکەم خوڵقاندنە، خوڵقاندنەوەی واقیعە بە شێوە جیاوازەکانی. زمانیش، ئەگەرچی هەر کۆمەڵێ وشە و گوزارشت و وێنە نییە، ئەگەر ڕای "حەمید ئەلڕوبەیعی" لەبەرچاو بگرین، بەڵکو ئامڕازێکە گوزارشت لە خودێکی پێگەیشتوو دەکات، زمانێک هەڵگری هەموو ئەو هەڵچوون و داچوون و تێفکرین و هەست و نەستانەیە کە لەناو خوددا دەڕسکێن و پێدەگەن، ئەگینا ناتوانێ مانا دروست بکات هەر وەکو ئەوەی بونیادگەراکان دەڵێن، چونکە

کتێبخانەی هەولێر

ئەگەر وابێ ئەوا دەکرێ بپرسین ئەی کەواتە ڕۆڵی فیکر و خەیاڵ چییە ئیتر؟ بێگومان ڕۆڵی فیکر و خەیاڵ و واقیعیش لە پڕۆژەکەی (ســـەدرەدین عارف)دا پۆزەتیڤن، چونکە بۆ ئەو نووسین خۆی پڕۆژەیەکی هاوبەشە لە نێوان ئەو سێ چەمکەدا، لەنێوانی خودی نووســـەر و دنیادا، لەبەر ئەوەی ســـوور دەزانێ بەبێ دەســـتگیرۆیی خەیاڵ- بۆ نموونە- شـــتی تازە ناخولقێ، چونکە خەیاڵ، ***کۆلێریدج*** وتەنی، ئەو هێزەیە کە ڕۆحی ڕاســـتیی ڕەها دەکات، دیارە ئەمە بۆ فیکریش هەر ڕاســـتە، بۆیە فۆکەس لە ســـەرێتی و دامەزراندنی بۆ دەکات، بەڵام لە شـــەقڵێکی جیاوازدا، بۆ ئەوەی بابەتگەلی تازە دەربخات و پەیوەندیی تازەیش کەشـف بکات، وەکوو ئەوەی "میشـێل بوتۆر" دەڵێت، تاکو لە مانا نزیک بێتەوە، یان دایبهێنێ، لەبەر ئەوەی دەزانێ پابەندبوونێکی زیاتر بە شـەقڵەوە دوورکەوتنەوەیە لە مانا، هەموو نووســـینێکی دوور لە مانایش، نووســـینێکی بێ شـــێوازە بەو پێیەی "***ئەدۆنیس***" ئاماژەی پێداوە، وێڕای ئەوەی هەڵگرتنی مانایش نایکات بە نووسینێکی داهێنەرانە هەتا ماناکە جیاواز نەبێت، چونکە نووســـین پرۆســـەی خوڵقاندنی ناوەڕۆکە وەکوو "***ڕەیمۆند فیدەرمان***" بۆی

چووە، نەک سەرلەنوێ پێشکەشکردنەوەی ناوەڕۆکێکی لە ڕاستیدا ئامادە. ئەو ئەزموونەی چیرۆکیش بە هەموو وردەکارییەکانییەوە پێشکەشمانی دەکات پێشتر لە واقیعدا بە هەمان ئەو شێوەیە بەدی نەهاتووە کە نووسەر دەریدەخات، بەڵکو بە پرۆسەی شەقڵگرتنێکی تازە دەرسکێت و دەکرێ بڵێین گوزارشتە لە تاک، تاکێک کە لە گۆڕاندایە، تاکێک پتر لە ناوەوە، نەک لە دەرەوە، پەیوەستە بە کۆ، یانی ئەو تاکەی لە دەقدا قەتیسی کردووە، لە ڕاستیدا تاک نییە، یان منی تاک نییە، بەڵکو خودێکی بابەتییانەیە و تەوزیف کراوە، چونکە (ئاندرۆ بێنیت و نیکۆلاس ڕۆیل) ئاماژەیان بەوە داوە کە ئێمە کاتێک لەبارەی کاراکتەرەوە دەخوێنینەوە و وێنای دەکەین، دەیخولقێنین، واتە کەسێک دروست دەکەین، فێری ئەوە دەبین دانبەوەدا بنێین- کەسێتییەکە- سەرەنجام هەرگیز ناکرێ تاک بێت، بەڵکو هەمیشە کۆیە، لە ناوەوە تەماشای گشت دەکات و هەرگیز ناتوانێ لێی دابڕێت... ئەو گۆڕانەی دەستەویەخەشی دەبێتەوە، بێگومان بەشێکە لە گۆڕانێکی گەورەتر کە گۆڕانی دەرەوەیە.

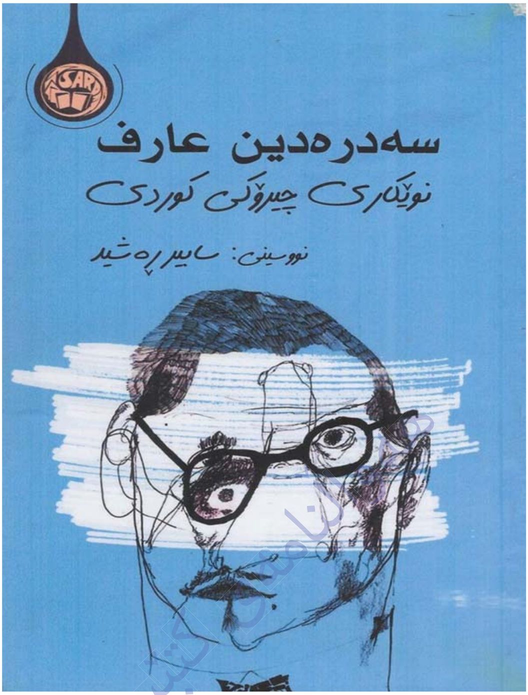

چیرۆک، وەکو وتمان واقیعێک ئاشکرا دەکات، کە دەشێ زۆربەمان ڕووکەشانە ئاشنایەتیمان لەگەڵدا هەبێت، بەڵام وردەکاریی و نهێنیی و نادیارییەکانیمان لێ هەڵەتە بێت، یاخود شاراوە بێت و لە ڕێگای جەستەی دەقەوە پێمان بگات و پێی ئاشنابین. ئەو واقیعەی ئاشکرایش دەبێت لە لایەن دەقەوە فەزای بەرهەم پێکدەهێنێت، لێ قاڵبێکی

هونەرییانە دەیگرێتەخۆ، ئەگینا بەهایەکی فیکریی و ئیستێتیکیی نابێت. لە لای (***سەدرەدین عارف***)یشدا، کە هەستێکی ڕاستەقینە گوزارە دەکات، واقیعێک پۆرترێتی فەزای تێکست دەکات. مەبەست واقیعی پێدراو نییە، بەڵکو واقیعی خوڵقاوە کە ئەمیش لە واقیعی ڕاستەقینەوە سەرچاوە دەگرێت و دەتوانین بڵێین واقیعێکی شیعریی نییە خەیاڵ دروستی کردبێت، دنیای دەرەکییە کە گێڕەرەوە وێنە سەرەتاییەکانی خۆی لێوە دەقۆزێتەوە و بە فیلتەرێکی داهێنەرانەدا تێیاندەپەڕێنێت و دەیانکات بە دەقی هونەریی. دەقی هونەرییش لە فەزاکەیدا مانا قەتیس دەبێت، مانایش، وەکو ئەوەی"هێرش Hertch"دەڵێت، تا بیری لێناکرێت ئەگەر مەبەستی ئەوە نەبێت ئاماژە بە شتێک بدات، بۆیە مانا سەرلەبەر پابەندە بە ئاماژەکردن بە واقیع، واقیعێک تایبەتە بە سەر زەمانێکی دیاریکراو- واتە کۆنتێکستێکی مێژوویی دیاریکراوی هەیە- کە لێرەدا واقیعی ڕابردوویەکە بۆتە واقیعی هەنووکەیی دەق، یانی دوو واقیع لە دەقدا بوونی هەیە، واقیعێکی ڕاستەوخۆ و یەکێکی ناڕاستەوخۆ، بە دەربڕینێکی تر ئەوەی خوێنەر پەیوەندییەکی بابەتییانەی لەگەڵدا هەیە و ئەوەیش کە

هەولێرنامە کتێب

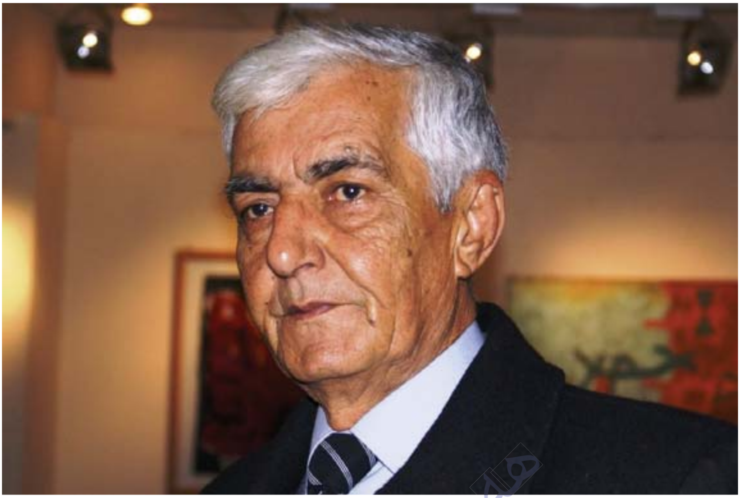

سەدردین عارف (١٩٤٠-٢٠٢٠)

هەواڵنامەی کتێب

خودییانە لەگەڵیدا دەرگیرە. فەزای دەقیش بێگومان بریتییە لەو شـــوێن و جێگایەی کردەی چیرۆکەکەی تێدا دێتەدی، یانی (شـــوێن+ کاراکتەر+ ڕووداو) ڕیتمی ڕێکوپێکی دەق بەرهەم دەهێنن. هەر تەنها ئەمەیش نییە، بەڵکو چەمکێکی زۆر لەمە بەربڵاوترە و ڕیتمی هاوســـەنگیی ڕووداوەکە و گۆشەنیگای پاڵەوانیش دەگرێتە خۆی. بۆیە "دکتۆر سەمیر ڕەوحیی فەیسەڵ" گوتەنی فەزا چەمکێکی گەلێک گشتگیرتر و شـــموولیی ترە لە چەمکی شـــوێن کە پێکهاتەیەکە لە پێکهاتەکانی چیرۆک. بۆ شـــەقڵ بەخشـــینیش بە فەزایەکی

کاملّ و بە وەرگر گەیشتوو دەبێ ئاستە بونیادییەکان- هەر لە ئاستی دەلالیی و زمانەوانیی و ڕیتمیی و ئیستێتیکیی- لە گونجان و هاوڕێکییەکی ئەوتۆدا بن بۆ ئەوەی لە هەموو لایەکەوە دەقێکی سەرکەوتوو بڕسکێت. بێگومان لەم دەقە سەرکەوتووەیشدا دەلالە بونیاد دەنرێت، دەلالەیش یانی مەبەست، مەبەستی دەقیش یانی جیهانی دەق، دەقی بێ مەبەستیش دیارە بوونی نییە، یانی دەق و جیهان هەمیشە لە پەیوەندییدان و بێ یەک هەڵناکەن و بوونیان نییە. بەڵام ئایا مەبەست لە شتێکی دیاریکراوی سنوورداردا، وەکوو پێشتر ئاماژەی پێدرا، قەتیس و ئاوقە؟ یان لە شتێکی دیارینەکراوی سنوورداردا ڕەها و بەرهەڵدایە؟ یانی مانا، داخۆ لە فۆرمێکی خۆجێییدایە، یاخود لە فۆرمێکی گەردوونییدایە؟ یانی گوزارشت لە دنیابینیی و دیدێکی ڕووکەش دەکات، یا یەکێکی قووڵ و گەردوونیی و گشتگر؟ هەندێ لە ڕەخنەگرەکان دەڵێن: مانای دەقێکی ئەدەبی زۆر بە سادەیی لەناو تێکستدا مەڵاسە و چاوەڕوانی خوێنەرە بێت و ناسنامەکەی دیاری بکات. بێگومان ئەمە خاڵی نییە لە ڕاستیی، چونکە غیابی مانا، وەکوو ئەوەی "**جۆرج لۆکاش**" دەڵێ، ئەدەب کورت

دەکاتەوە بۆ وەسفێکی ئاساییانەی سرووشتیی. بەڵام ویڕای ئەوەیش بێ چەندوچوون لەگەڵ ئەو ڕایەدا نابین و دەڵێین زەحمەتە مانا تەنها لە چوارچێوەی دەقدا قەتیس بکرێت، چونکە هەموو دەقێک ئاماژەگەلێکی فرەی تێدایە بەرەو دەرەوەی خۆی... کە زۆرجار بەبێ تێفکرین لەو ئاماژانە مانا لەنگ دەبێت و دەق هەڵگری کەماڵێکی مانایی نابێت. دیارە دەق بەبێ دەرەوەی خۆی بێبەریی دەبێ لە هاوسەنگیی، هاوسەنگییش دەتوانین بڵێین بۆ تێکست کەماڵ دەستەبەر دەکات و بابەتانەبوونیش بە خوێندنەوە دەبەخشێت. بۆیە لێرەوە دەبێ، یان پەنا بەرینە بەر ئەو خوێندنەوە دینامیکییانەیەی خوێنەر لە ڕێگایەوە دەتوانێ خۆی ئەو کردەیەی ناو دەق بخوڵقێنێ کە تەمومژ دەورەی داوە، هەروەکو ئەوەی "*ئیلیزابێس دیپل*" باسی لێوە کردووە، یان بۆ گریمانەکانمان هەنگاو بنێین، لەبەر ئەوەی ئێمە لە سەردەمێکی تەواو جیاوازدا کردەی خوێندنەوە بۆ دەقگەلێک ئەنجام دەدەین کە بۆ سەردەمێکی تر نووسراون و کۆدەکانیان دەشێ لەکرانەوە نەیەن، بەڵام بە پشت بەستن بەو گریمانانە دەکرێ دەروویەکمان لێبکرێتەوە و لە بنبەستەکانیان دەربازبین. یانی شتەکان لەبەر ئەوەی لە

یادەوەریی دەقەکەدان، واتە دەقەکە لە دەرەوەی ڕوودانی شتەکان نووسراوە و لەناویدا ڕوونادەن، یاخود تەنها سێبەریان لەناو دەقدایە و خۆیان لە دەرەوەیدان، با بە جۆرێکی دیکە ئەمە بڵێین، ڕووداوی بە ئاشکرا نین و پەردەپۆشن، واتە ڕوودەدەن، بەڵام لە شوێنێکی تر نەک لەناو دەقدا. گێڕانەوەیش ڕووکەش ڕەوتی خۆی دەگرێت و زانیارییەکی زۆر بە ژێر لێوەوە دەکات و دەیشارێتەوە. ئا لەم جۆرە دەقانەدا خوێنەر پێویستە زۆرترین گریمانە بۆ نەوتراوەکان، یان شتەکانی دەرەوەی دەق بکات، ئەمەیش کارێکی وادەکات درزێک لەناو دەقدا دروست بێت، درزێک، پێویستی بە پڕکردنەوە هەیە، ئەمەیش گریمانە فەرز دەکات و کارێک دەکات خوێنەر لە بەخشینی کەماڵ بە دەق بەشدار بێت. چونکە دەق پێویستی بە هاوسەنگیی هەیە و هاوسەنگییش لەم جۆرە بارودۆخانەدا تەنها خوێنەر دەتوانێ بە تێکستی ببەخشێت. لێرەیشدا ڕەنگە لە بۆچوونی "***وولفگانگ ئایزەر***"ەوە نزیک بین کە پێی وایە **تێکست هەندێ کەلێن، یاخود بۆشایی بەرهەم دەهێنێت کە خوێنەر دەبێ هەوڵی پڕکردنەوەیان بدات.** ئەمەیش وادەکات هەوڵ بدرێت مانای نەوتراو لێکبدرێتەوە.

بۆیە خوێندنەوە زۆرجار دەق دەکاتە شوێنێک و بە ئاڕاستەی دەرەوە ڕێنمایی خوێنەر دەکات بە مەبەستی پڕکردنەوەی کەلێن و بۆشاییەکان و دۆزینەوەی نەوتراوەکان.

ئەگەر ئەدەبیش جۆرێک بێت لە مەعریفە لەبەر ئەوەی واقیع بەرجەستە دەکات، ئەوا "دەیمییەن گرانت" گوتەنی، ڕوانینە واقیع وەکوو ئەو شتە وایە کە گەیشتن پێی پێویستە، دیارە گەیشتن پێیشی پرۆسەیەکی بەردەوامە، چونکە لە ڕاستیدا واقیع بەردەوام لە گۆڕاندایە و هەرگیز لە شەقڵێکی دیاریکراودا جێگیر نابێت و چەمک و ماناکەشی بە هەمان شێوە یەک شەقڵ و یەک قاڵب ناگرنە خۆیان. یانی سیفەت و خەسڵەتێکی خودیی هەیە و ئەمەیش سرووشتێکی دیارینەکراوی پێدەبەخشێ. لێرەدا پرسیارەکە ئەوەیە: ئەگەر واقیع هەمیشە لە گۆڕاندا بێت، ئایا لە لای (***سەدرەدین عارف***) دەگۆڕێت، یاخود جێگیرە و دەبێ هەتاهەتایە تێیدا قەتیس بین؟ لە ڕاستیدا ئەگەر تەماشای کۆتایی دەقەکانی بکەین، ئومێدی گۆڕانیان لێ هەڵدەکرێنین، بۆ نموونە لە (**کوێرەوەرییەکی ژیان**)دا دەڵێت: "هەموو شتێکم پێئەکرێ و چی ئەبێ، با ببێ"، یان

هەولێرنامەی کتێب

لە (**ڕازێک**)دا، ئەگەرچی ئاماژەیەکی وانییە، بەڵام تێکست بە ڕووی گۆڕاندا کراوەیە... (**تاکەی ئەمشەوە**)یش بە هەمان شێوە پرسیارێکە سەرەنجام یەخەی گۆڕانکاری دەگرێت... لە(**ڕێبوار و ڕێگە**)شدا دەڵێت: "وادیارە ئەبێ لە سەرەتاوە دەست پێبکەینەوە!" وێڕای ئەوەی دەست پێکردنەوەشی تێدایە، کەچی بە لەبەرچاو گرتنی چەمکەکەی "هیراکلیتس" و ئەو باوەڕەی "نۆرسرۆپ فرای" کە دەڵێت گۆڕان بەردەوامە، ئەوا هەموو شتێک لە گۆڕاندایە و جارێکی تریش سەرەتا هەرگیز هەمان سەرەتا نییە. لە (**سێگۆشەی باسێکی کۆن**)یشدا دەڵێ: "کاغەزەکەم تووڕ هەڵدایە ناو جۆگەلەیەکی ئاوەوە و یەکسەر کەوتمە گەڕ بۆ دۆزینەوەیان..."، ئەمانە هێمان بۆ دۆخگۆڕینەکانی واقیع، وەلێ ئایا یەک واقیع بوونی هەیە، یان چەندین واقیع لەئارادایە؟ بێگومان (سەدرەدین عارف) بێئەوەی ڕاستەوخۆ قسە لەسەر بوونی واقیعی هەمەجۆر بکات دەقەکانی دەکاتە گۆڕەپانی سەلماندنی ئەم ڕاستییە بەڵگەنەویستە و، بە چەندین شێوە لە ڕووبەری تێکستەکانیدا ڕووبەڕووی واقیع دەبینەوە، دەمێک واقیع واقیعێکی هەستەکیی منداڵانەیە وەک لە (باڵی شەوگار)دا،

دەمێک واقیعێکی فیکریی پێگەیشتووە وەک لە (ڕازێک)دا، کە بونیادێکی تۆکمەی هەیە، دەمێکیش واقیعێکی خەیاڵییە وەک لە (گەشتێک)دا، کە فۆرمێکی دەرەکیی یەککگرتوو شک نابات، جگە لەمانە واقیعی شوێن و کات و ڕابردوو و ئێستایش تێدەپەڕێنێ بۆ ئەوەی بگاتە قووڵاییەکانی واقیعی ناوەوە، واقیعی خود.

کاری ئەدەبیی، بەپێی "میشێل بوتۆر"، دەبێ ئاوێنەی دۆخە مرۆییەکەمان بێت و خۆمانی تێدا ببینینەوە، یان مەرجی سەرەکیی بایەخداربوونەکەی دەبێ ئەوەبێ کە خۆمانی تێدا بدۆزینەوە، کارفەرماکەشی هۆش و ئاگاییمان بەرانبەر بە شتەکان بۆ بگێڕێتەوە، وەکوو ئەوەی "حەمید ئەلڕوبەیعی" بۆی چووە، چونکە سەرەنجام درککردن و بەئاگابوونمان- دیارە لە شتەکان- خۆی لە خۆیدا ئامانجێکی ئیستێتیکییە. بۆیە دەتوانێ بیروباوەڕ و تێفکرینمان بشڵەقێنێ و بمانهەژێنێت و، مەودای ئەزموونە مرۆییەکانمان پانوبەرینتر و بەرفراوانتر بکات و فێری ئەوەمان بکات چۆن کەڵک لە ئەقڵ و خەیاڵ وەربگرین، هەروەکو ئەوەی "کۆڵن ویلسن" ئاماژەی پێداوە. ئەوەتا لە دەقی **(کوێرەوەرییەکی ژیان)** بێجگە لە خەیاڵ... واقیع و

هەموو شتەکانی ناویشی- بە مرۆڤیشەوە- بەشدارن لە داهێنانی. هەر لە سەرەتاوە هەست بەوە دەکرێت لە مەبەستێک پتر هەڵناگرێت، یەک لێکدانەوە زیاتر نادات بە دەستەوە، چونکە ڕەمز جێگای مانا دەگرێتەوە و ڕەمزەکانیش گەردوونیی نین و تەنها پابەندی یەک شوێن و سەردەمن- دیارە لای ئێمە شوێن هەمان شوێنە و سەردەمیش دەکشێ- بۆیە خاوەنی هێزێکی ئەوتۆیە دەکرێ بوترێ دەتوانێ هزرێکی زۆر بدوێنێ. بیرکردنەوەکانی (سەدرەدین عارف)یش هێزی خۆیان لە واقیعەکەوە وەردەگرن، واقیعی ئەو شوێنەی سەردەمەکە ڕەنگڕێژ دەکات، لە ڕاستیشدا بیرکردنەوەی ئێرە ئەبستراکت نییە و ئاوێتەی شیعرییەتێکی تەڕوبڕیش نییە، ڕاستە ئەو سازشی لەسەر زمانی شیعریی کردووە، وەلێ دیارە دەق لە وزەی شیعریی سەرئاسا خاڵی نییە و هەست دەکەین ڕووبەڕووی زمانێکی ترین، مەبەستم زمانێکە لەو زمانانەی "***جوولیا کریستیڤا***" دەڵێت شوێنە بۆ ململانێ... زمانێک وێنەیەکی تەواوی ئەو پەیوەندییە گەنگەشەئامێزەیە لەنێوان ئێمە خۆمان و جیهاندا، وەکو ئەوەی "**میرلۆپۆنتی**" ئاماژەی پێداوە. یانی دنیای بابەت بە

خود و دنیای خودیش بە بابەت دەگەیەنێ و، دەزانێ زمانی گێڕانەوە لە راستیدا گۆڕەپانێکە بۆ ڕوودانی ڕووداوەکان، بە تایبەتی ڕووداوە هەستەکییەکان و گۆڕەپانی ئەوە نییە وشەئاراییی و ڕازاندنەوە و ڕەوانبێژیی تێدا بێت و شتە سەرەکییەکە کە ململانێ و ڕووداوە لەناویدا کاڵ بووبێتەوە، یاخود هەر دیاریش نەبێت، وەکوو ئەوەی لە بەرهەمی ئەدەبیی زۆرێک لە چیرۆکنووساندا دەردەکەوێت.

لەم چیرۆکە و تا ڕادەیەک لەوانی تریشدا تەکنیکی جیاواز دەهێنێتە ڕووبەری دەقەوە، ئەمە چی دەگەیەنێ، یانی خستنە قاڵبی هونەرییانەی بابەتێک، یاخود بەخشینی فۆرمێکی دانسقە و جودا پێی، ئەویش بە بەکاربردنی لایەنە جۆراوجۆرەکانی ئەم چەمکە لە کاری ئەدەبیدا. لێرەدا گۆشەنیگای کەسی یەکەمی تاک لە ڕێگای مۆنۆلۆگ و فلاشباک و مۆنتاجی کات و شوێن و مۆنتاج و گرتەی سینەمایی گێڕانەوە دەخاتەگەڕ. سەرەتا جێگۆڕکێی لەگەڵ کۆتاییدا کردووە و بەشێکیشە لە پلۆتی دەقەکە- پلۆتیش یانی چنین، کە بە وتەیەکی سادە چنینی وردەکارییەکانی ئەو دیمەنە پانۆڕامییەیە کە دەقەکەی لێ پێکدێت و

ئەرستۆیش بە ڕۆحی هونەری چیرۆک لە قەڵەمی داوە و دەڵێ ڕێکخستنی هەموو شتێکە (لەو چوارچێوەیەدا) بە شێوەیەکی گونجاو- کە بونیادێکی سادە پێکی دەهێنێت و سیماکانی بەرجەستە دەکات، دەرەوەی شتەکان بەدیار دەخات، واتە لە دەرەوەڕا گێڕانەوە بۆ شتەکان دەکات- دیارە بە نیازی بەرجەستەکردنی واقیعەکە- لە دەرەوە وێنەی کاراکتەرمان بۆ دەگرێت و هەڵوێستی ناوەوە، یانی فیکر و هەست و نەست کاڵە و بیرکردنەوەی پڕ بە پێستی ئەزموونەکەی خۆیەتی. دنیایەک لە ئاوەزیدایە، بەڵام ئەو دنیایە نییە کە ڕووبەڕووی دەبێتەوە، چاوەڕوانییەکانی دەشێوێنێ و ئیدی کۆتاییەکەی دەبێتە سەرەتای نەخشەکێشانی دنیایەکی تر، چونکە خودی ئەم کاراکتەرە، وەکو ئەوەی "**جاک لاکان**" بۆی دەچێت، بوونێکی نوێ پێکدەهێنێت، لەبەر ئەوەی هۆشێکی تازە پەیدا دەکات. ئەوەی لەم چیرۆکەیشدا گرنگە بەرجەستەکردنی ئەوەیە کە مرۆڤ گیرۆدەی خەم و کەسەر و نیگەرانییە پێداگرەکانی دنیا و شوێنێکی دیاریکراوە و هەر شتێکی بەسەر بێت، تەنیایە و هاوسۆزی نییە، یان وەکو ئەوەی "**ویلیەم هازلیت**" دەڵێت، جگە لە خۆی و گەردوون هیچ

شـــتێکی تر نابینێت، بۆیە دەکرێ بوترێ ئەم دەقە بەدوای هاوســـۆزییدا دەگەڕێت، لەوانەیە تاقە مەبەســـتی بێ چەندوچوون دەستەبەرکردنی هاوسۆزیی بێت تا هەست بەو تەنیاییە یەکجارەکییە نەکات... (هەر چییەک ئەهات شـــانێکی لێئەدام...پاڵێکی توندی پێوە نام...) ئەم تاک و تەنیاییە تا نزیکی کۆتایی چیرۆکەکە درێژەی هەیە و کەس هەست بە کۆستەکەی و کوێرەوەرییەکەی ناکات و ئیشی نادەنێ و شـــانی لێدەدەن و پاڵی پێوە دەنێن، تەنانەت حەماڵێکیش کە دیمەنی دەستپێک بەرجەستە دەکات، تێی دەخوڕێت. کەچی پێدراوی نزیک کۆتاییەکە ئەوە ڕادەگەیەنێ کە (هەر ئێمە نین... خەڵکێکی زۆری کە لە هەموو لایەک دووچاری کوێرەوەریی بووە....) پرسیارەکە ئەوەیە بۆ ئەم هەســـت و درککردنە هەر لە ســـەرەتاوە پەیگیر نییە؟ تەنها لەبەر گرتنی "نەژاد" ئەم هەست و درکە دێتەئاراوە بەبێ ئەوەی پاســـاو بۆ ئەم گرتنە هەبێت، یان کاراکتەر بیری لێبکاتەوە و بپرســـێ بۆ گیراوە- وەکو ئەوەی کەشێکی کافکاییشمان بەرچاو بخات و پێمان بڵێت هەموو کەســـێک دەشـــێ دووچاری هەمان قەدەر بێت، چونکە، هەروەکو ئەوەی کافکا لە نامەیەکیدا دەڵێت،

مرۆڤ، کە لە نووسیندا ئیلهامبەخشی نووسەرە، لەم سەروبەندەدا بێ سیمایە و دەکرێ بوترێ ئەم ئەتمۆسفیرە، ئەگەرچیش دەڵێین کافکایی، بەڵام ئافەریدەی خودی (سەدرەدین عارف) خۆیەتی، کە دیارە لەگەڵ بارودۆخەکەی ئەو سەردەمەدا گونجاندوویەتی- و هەموو شتێکیش بزانێت، ئایا شتێکی هاوبەش لەنێوان ئەوەی بەسەر ئەو و کوڕەکانیدا هاتووە لەگەڵ ئەم گرتنەدا هەیە یان نا؟ پرسیارێکی تر ئەوەیە لە ڕاستیدا ئەم کاراکتەرە کێیە؟ کە حەماڵێک تێی دەخوڕێت و کەس فەرمایشتێکی پێ ڕەوا نابینێ لەبەر پەککەوتەیی و خاوەن ئۆتۆمبێلێکیش لێی تووڕە دەبێ... تاد و بەر پێی خۆی نابینێ، کەچی کتوپڕ دەبێتە پاڵەوانێک و دەڵێ: هەموو شتێکم پێ دەکرێ... کە نازانین ئەو هەموو شتە چییە کە پێی دەکرێ؟!

کە دێینە سەر قفڵی دەقەکەیش، ئەوا هەست دەکەین لەگەڵ ناوەڕۆکی مەتنەکەدا پاڕادۆکس دێنێتە کایەوە، پیاوێک (پیر و پەککەوتە کەس ئیشی ناداتێ) کوڕێکی کوژراوە و کوڕێکی گیراوە، پیرێژنێک و دوو، یان سێ کچی هەیە و خێزان و منداڵەکانی کوڕە گیراوەکەشی لە ئەستۆدایە و

کەچی دەڵێت: (هەموو شـــتێکم پێ ئەکرێ و چی ئەبێ، با ببێ)! ئەم گوزارشــتە زۆر نارِوونە، یانی دەمەوێ بپرســم چی دەکات؟ خـەیاڵی لـەکاردا نییـە وەکو دەردەکـەوێ و خـەیـاڵیش، بـە گوتـەی "**حـەمیـد ئـەلرِوبـەیعی**"، توانـای خولْقاندنی ئـەڵتـەرنـەتیڤی هـەیە، تاقە ئومێدێکی هـەبوو- نەژاد- ئەویش نەما، ئیدی رِوو لە کوێ دەکات، یان رِوو لە چی دەکات؟ یاخود چی دەکاتە ئومێدێکی دیکە؟ کە ئەو لەبەر هیچ بەدەســـتەوە نەمان و بێچارەبوون ســـەری لە دێیەکەی هەڵگرتووە و ئەوەیش دۆخەکەیەتی لە شــــار.. .سەرکۆنەی دۆخەکە دەکات، یان چی؟!...

سەرباری ئەم قسانە و وێرِای بەکارهێنانی تەکنیکی تازەی نووســـینیش، کەچی (ســـەدرەدین عارف) لە دابونەریتی ترادیســـیۆنیی ئـەوەنـدە لای نـەداوە و گوزارە لـە خۆشـباوەرِیی و ســەرپێییانە تێرِوانینی کاراکتەری ئێمە و هەست لە هەڵچوونەوە رِسکاو دەکات و سەبارەت بەوەی چی لەناو تێفکرین و هەســـتەکانی کاراکتەرێکی دیاریکراو دەگوزەرێت زانیاریمان پێشـــکەش ناکات، کە زانیاریش نەبەخشێت وەکوو ئەوە وایە هەقیقەت بشارێتەوە، ئەمەیش لە گۆشـــەنیگای "ئەفلاتوون"دا ســـەرەنجامی باشـــی

لێناکەوێتەوە- بێگومان بۆ نووســـــەر- و کۆماربەدەر دەکرێت. گێڕەرەوەیش کە کەســـــی یەکەمی تاکە لێرەدا، ڕوانینی لە ناوەوەیە، خۆی بەســەرهاتەکە دەگێڕێتەوە، ئەم تەکنیکەیش لەبەر ئەوەی ڕوانین نییە لە ســـــەرەوە، یانی گشـــتگیر نییە بۆیە پاڵەوان خاوەنی هەموو زانیارییەکان نییە و زۆر شـــــت بەبێ ئاشـــکراکردن ماوەتەوە، یانی بەشـێکی گرنگی واقیعەکە پەردەپۆشـە و هەموو شـتێک بە وەرگر ناگات و دەق دەیانشـارێتەوە و پەردەیان بەسـەردا دەدات.

لە چیرۆکی (**ڕازیک**)یشـــدا، دەســـتبەرداری گێڕانەوەی ئاسایی و باو بووە و لە هەمان گۆشـەنیگاکەی پێشـووەوە و بە بەکارهێنانی مۆنۆلۆگ- کە لێرەدا لایەنە زیرەکانە و ئەقڵانییەکەی شەپۆلی هۆشە دەربڕینێکی ناوەکییانەی ورد بۆ ئەزموونی کاراکتەر دەکات، چونکە کردەی ناو چیرۆک لـە واقیعـەوە بۆ نـاو ڕۆح دەگوازێتـەوە- و جگـە لـەوەیش فلاشـــباک و جێگۆڕکێی کات و شـــوێن ڕاســـتەوخۆ دەگێڕدرێتـەوە و زمـانیش دوور لـە تـەمومژی شـــیعریی هەوڵی گەیاندنی مانا و مەبەست دەدات، چونکە گوزارە لە خودێکی ئـاخێوەر دەکـات و هـاوبـەشـــییـەک لـە نێوانی

ئاخێوەر و وەرگردا دەهێنێتەدی، یانی تێگەیشتنی هاوبەش دەخەملێنێ و بەو شێوەیەیش تێگەیشتن لەخۆ دەگرێت. مەبەست ئەوەیە هەوڵی داوە بەلای خولقاندنی مانادا بڕوات و سازش لەسەر ئەو شێوە زمانە بکات کە جوانییەکی دەرەکیی دەگرێتەخۆ و کەمتر بە جوانییە جەوهەرییەکە ئاووسە کە جوانیی ناوەکییە، واتە مانا... لێرەیشدا دیسان پیاوێکی بەساڵداچوو بەدوای هاوسۆزییدا دەگەڕێت، بەڵام لە کوێ پەیدای دەکات؟ دیمەنی گوند تالان و وێران کران لێرەیشدا دووبارە دەبێتەوە، ڕەز و باخ و بێستان و ماڵ دەسووتێنرێ، ناچار جێی دەهێڵێ و بەرەو شار بارگە تێکدەنێت، بێگومان لەگەڵ "قالە"ی کوڕیدا، چونکە هیچ ئەڵتەرنەتیڤێکی تریان نییە و ناتوانن ئاڕاستەکەیان بگۆڕن و بەرەو ژوور بچن... ئیتر (لەو ڕۆژەوە) کە نازانین چەند بەسەر ئەو ڕۆژەدا تێپەڕیووە، عەودالی دوای زەردەخەنەیە و لەڕووی کەسدا بەدی ناکات، وەک بڵێی هەموو خەڵک، یان هاوبەشی خەمی ئەم بن، یاخود هەمان چەرمەسەریی و نەگبەتیی بەرۆکی گرتبن. تا ئەو کاتەی کابرای ئەفەندی ناو ئۆتۆمبێلەکە کەرەم دەکات و ئەو زەردەخەنەیەی بەڕوودا دەدات. لەو

ڕۆژەوە، کەس وردەکاریی ئەو ڕۆژە نازانێ. دیارە زەردەخەنەیەک دەبێتە درووژێنەری فلاشباک و ڕۆژانی ڕابردووی دەهێنێتەوە یاد و دەرگای ئاخاوتنی بۆ دەخاتە سەر گازەرای پشت. بەو ئومێدەی دایەلۆگێک بێت، کەچی دوایی دەردەکەوێت ئەم هەر خۆی دەدوێنێ و ئەوی دیش بۆ ئەم لەو زەردەخەنەیە زیاتری پێ نییە. وێناچێ بوونی ئەم بە هەند وەرنەگرێ، یان وەکو ئەوەی خۆی پاساو بۆ وەڵام نەدانەوەی کابرا دەهێنێتەوە و دەڵێت: (هەقی بوو، منیش بوومایە دەنگم نەئەکرد)، بە گوزارەیەکی تر بەربەستێک لەئارادایە و هاوسەنگییەک لەو نێوانەدا دروست ناکات. پاسیڤێتیی ئەم کاراکتەرەیش لەوەدا دەردەکەوێت کە تەنها بە گێڕانەوەی ڕاز و دەردەدڵەکانی دەیەوێ چارەڕەشیی و خەموخەفەتی دڵی فەرامۆش بکات و بیری لای ئەڵتەرنەتیڤ نییە، یانی بەڕاستیی بیر ناکاتەوە، بیرکردنەوە لەلایدا بوونی نییە... تەنها ڕووخۆشییەک کە ڕەنگیشە لە دەمامکێکەوە بێت، هانی قسەکردنی دەدا و سەرومڕ دەبێت. بەڵام بەبێ ئەوەی بایەخێک بە وەڵام بدات، یان چاوەڕوانی بێت، دیارە ئەمەیش ئەوە دەسەلمێنێ کە ئەم کاراکتەرە چەند بەلایەوە

گرنگە گوێی لە دەنگی خۆی بێت و بیر لە دەنگی ئەوی دی نەکاتەوە، یان لە ڕاستیدا پێویستی بە دەنگی ئەوی دی نەبێت، بەڵکو تەنها دەرۆزەی هاوسۆزییەکەی بکات و هیچی تر.

ئەم چیرۆکە، کە بە شێوەیەکی واقیعییانەی بەجێ وێنای کراوە، ئەویش بەوەی زیادەڕۆیی ئەوەی تێدا نییە هەموو تاکەکان لە تای یەک تەرازوودا دابنێت، ڕەنگە لەبەر ئەوەبێ ئەو شوێنەی تێیدایە تەنها خۆی لەوانی تر جیاوازە. نووسەریش کە درک بەوە دەکات خوێنەر بەرهەمهێنی کۆتایی دەقە، بۆیە لێرەدا ئەگەرچیش ئەفەندییەک دەدوێنێ، کە دەشێ نمایندەی دەسەڵاتێک بێت، سەرەنجام نایەوێ ئەم زمانەی ئەم فێر بێت، یان تێیبگات، یان هەر لە بنەڕەتەوە نایەوێ بیزانێت، بۆ ئەوەی دایەلۆگێک بەرقەرار نەبێت، چونکە (ئەوی دی) ئەم بە هاوکووفی خۆی نازانێت تا دایەلۆگی لەگەڵدا بکات، یان خۆی لەو بە بێهێزتر نازانێ تا ئەو چەمکی دایەلۆگە بێتەدی و پێویستی بەو گفتوگۆیە هەبێت. بۆیە ئەوی دی دنیایەکی داخراوە بەرامبەر بەم و تەنها ڕێککەوت لە شوێنێکی وەکوو ناو ئۆتۆمبێلێکدا کۆی کردوونەتەوە،

لەبەر ئەوە ناشێ ئاشنایەتییەک لەو ناوبەینەدا ڕووبدات، بۆیە گفتوگۆکە یەکلایەنەیە، واتە بیزەنتییانەیە و ناگاتە ئەنجامێک، ئەمەیش مانایەکی تری پێدەبەخشێت، ئەو چەمکەی هەمیشە دەڵێن (یان لۆجیک وادەڵێ) کە میکانیزمەکانی دی و بژاردەکانی دی بەجێترە بۆ گەیشتن بە چارەسەری بەدحاڵییبوون. کەچی لێرەدا وەکو دوو جەمسەری هاوشێوەی موگناتیسیی لێک دوور دەکەونەوە، بۆیە بە گوتن دەسەپێنرێ بەسەرتدا و بە کردەوە دەبێ ڕەتی بدەیتەوە، یانی بە کردار پێویستە بژاردەیەکی دیکە هەڵبژێریت و بەدوای میکانیزمی تری چارەسەردا بگەڕێیت. بۆیە پرسەکەی ئەم کورت دەبێتەوە بۆ دەردەدڵ دەربڕین و پاشان وازهێنان لەو دەردەدڵە، ئینجا بەدوای بەزەییدا نەگەڕێ، بە تایبەتی بەزەیی ئەو (ئەوی ترەی) نایەوێ بەرانبەر بەم بکرێتەوە، چونکە کرانەوەی سەرەنجامی نیگەتیڤی بۆی دەبێت. ئێمەیش دەبێ بە زمانی خۆمان هەوڵی نزیکبوونەوە لەو لەوی ترە بدەین، لە بری ئەوەی گۆڕانکاریی لە خۆماندا بەدی بهێنین و هەر بە زمانی خۆی وای لێبکەین لیمان ڕامێنێت و تەنانەت وای دنە بدەین ئاتاج و حەوەجەی پێمان بێت، بۆش و بەتاڵ

نەمانبینێ و وەکو داهێنەر تەماشـــامان بکات. لە ڕاســـتیدا ئەم دەقە نەوتراوی زۆری تێدایە و کلیلی زۆر شـتیشـمان پێدەبەخشـــێ و هـەر تـەنها ئـامـاژەکردنیش نییـە بـە بەدحاڵیبوون لەنێوان دوو کەســـــی جیاواز، بەڵکو هێندەی ڕەخنەیە لەوی دی، ڕەخنەیە لە خودی خۆیش، ڕەخنەیە لەو واقیعەی تا ڕادەیەک بە دەســـــتی خۆ و بە زەبری بارودۆخێکی نەویســـتراو ســـەپێنراوە. ئەو پاشـــخانەی بونیادی فیکریی دەقەکە لێوەی تێهەڵدەچێت دەلالەیەکی ڕەگەزپەرستانە پەروەردە ناکات، بەڵکو بەخۆداچوونەوەیە، گەڕانـە بـەدوای میکـانیزمی جیـاواز بۆ بـەرقـەرارکردنی گفتوگۆیەکی یارمەتیدەر بۆ لێک تێگەیشـتن و سـەرەنجام چارەســـەرکردنی کێشـــە و گیروگرفتە هەڵپەســـێردراوە مێژووییەکانی میان ئەمی گۆکەر و ئەوی دی پاســـێڤ (بێگومان لە ئێســـتای چیرۆکەکەدا) و نە نوێنەری هیچ حەماســـێک بۆ بەتەنگەوە هاتن، تاکو پێکەوە ژیانێکی ئاساییانەیان لەبەیندا بێتەئارا.

دیارە ئەم دەقەیش دیســـانەوە خاڵی نییە لە پاڕادۆکس، ئەوەتا لە شوێنێکدا دەڵێت: (پێنج شەش ساڵێک لەمەوپێش منداڵەکانم بەقیژە و هاوار و بە پێکەنینەوە پێشـــوازییان

ئەکردم...) کەچی لە ئێســـتای چیرۆکەکەدا پیرە، وەکو لەو گوزارەیەدا پەی پێدەبرێت کە دەڵێ: (ئەگەر نەگبەتیی و چارەڕەشـیی نەبێ، کابرایەکی پێری ڕیشـسـپیی وەکو من چی ئەکا لە بەغدا؟)، بیگومان ئەم دوو بڕگەیە یەکنایەنەوە. هەروەها لە شـــوێنێکی تردا دەڵێت: (کێ بە کێیە؟ بە خودا دنیا وای لێهاتووە، ئەگەر یەکێ ماڵی دراوسێیەکی سووتا، ئـەڵێ: ئۆخـەی ئـاگرەکـەی لـە من دوورە!) ئـەمـەیش پێچەوانەی پێدراوی دەقەکەی پێشــووە، لێرە تەنهایە، هەر خۆیـەتی و کـەس وەکو ئـەم نییـە و خـەڵکی دووچـاری کوێرەوەرییـەکـەی ئـەم نین(وەکو ئـەو زیـادەڕەوییـەی خســـتوویـەتییە ســـەر دەقـەکـەی پێشـــووی- دەقی کوێرەوەرییـەکی ژیـان- کـە تـەواوی خـەڵکی لـەتـای تـەرازوویـەک دانـاوە). لـە کۆتـایی چیرۆکـەکـەیشـــدا ئـایرۆنییـەکی هێنـاوەتـە ئاراوە، وادەکـات خوێنـەر لـەوە تێبفکرێت کە چارەســەر زۆر ســانایە، مادامەکێ ئەوی دی فێری زمـانـەکـەمـان نـابێت، بـا ئێمـە ئـەو ئـەرکـە بگرینـە ئەســـتۆی خۆمان و لەو زیاتر تێبگەین، دیارە لە ڕێگای زانینی زمـانـەکـەیـەوە- کـە بێگومـان زانین مـەعریفـەیـە و مەعریفەیش هێزە. بەڵام لە ڕاسـتیدا چارەسـەر تەنها زمان

نییە، زمانی دەردەدڵکردن- بێگومان- بەڵکو زمانێکە ڕێگە ڕاستەقینەکانی گفتوگۆ بدۆزێتەوە و بیسەپێنێت، مەبەست گفتوگۆی پارسەنگە، کە قسەکەر و گوێگر، گوێگر و قسەکەری تێدا بێت و هەموو پاشخانی ئەو کێشەبەندییە بگرێتە بەرچاو کە ناهێڵێ ئەم و ئەوی دی لە سێبەریدا خودناسینیان بەرجەستەتر بێت و لە خاڵێکدا بگەنە یەک و وەکو دوو هاوسان مامەڵەی یەکتر بکەن.

کاراکتەریش، کە تابلێی دوورە لەوەی خەیاڵ ڕسکاندبێتی، ئەو بنبەستەی ڕووبەڕووی بۆتەوە داوای پەیوەندییەکی جیاواز دەکات، جیا لە گفتوگۆ، بەڵام بێجگە لە گفتوگۆ چی بوونی هەیە؟ ئەوەی بوونیشی هەیە هەڵگری کۆمەڵێک سەرەنجامی جیاوازە، بۆیە بەدوای ئاسۆی تردا دەگەڕێت، بەڵام بە تەنیا نایدۆزێتەوە، ئیدی ئەو دنیایەی تیایدا دەژی پێویستی بە بونیادنانەوەیەکی تر دەبێ، تاکو گفتوگۆ لەگەڵ ئەوی دیدا بەرقەرار بکرێت، یانی شیاوی بەرقەرارکردن بێت. بەڵام ئەوەندە کەوتۆتە ژێر کاریگەریی مەسەلەیەکی جەوهەریی کە ناڕوونە و جگە لەوەیش ئەوەندە لەژێر کارکردی سەروبەند و بارودۆخەکەدایە ڕەنگ و ڕووی خۆی تۆختر دەکاتەوە، لێ ئەمە بە

ســـەردەمەکانی تر نامۆی دەکات، ئەگەرچی گرنگ ئەوەیە لەم ڕووبەرەدا ئەو پەیوەندییەی لەگەڵ ئەوی دیدا هەیە گۆڕانکاریی بەســـەردا دێت، چونکە پاڵەوان لە ناوەوە گۆڕانکاریی بەســەردا دێت... بەڵگەنەویســتیشــە ئەگەر بە شێوەیەکی قووڵ لەم دەقە ڕابمێنین، ئەوا پەی بەوە دەبەین کە ڕامـانێکی نـاوەکییـانـەی خود نییـە، بـەڵکو ڕامـانێکی جیاوازە لە دنیا و لە پەیوەندی لەگەڵ واقیعدا و بابەتێکی گرنگ دەخاتـەڕوو، ئەویش نـەبوونی دایـەلۆگـە، نـەبوونی دایەلۆگیش کێشە و لێک حاڵینەبوونەکان بنبڕ ناکات، بەڵکو چەرمەســـەریی و کلۆڵییەکان کەڵەکەتر دەکات و دەبێتە هۆی هاتنەکایەی پەرچەکرداری جیددیی. ئەوی دیش کە بە ڕســـتەی لێکدابڕاوی (کوردی....ما أعرف) کۆتایی بە هەموو شتێک دەهێنێ، لە ڕاستیدا دەروازەی کێشـەکان بە تەواوی بەسـەر خۆیدا ئاوەڵا دەکاتەوە. ئەمەیش لێناگەڕێت تەنها لایەک باجی نەبوونی دایەلۆگ بدات، بەڵکو وەک یەک بەسەر هەردوو لادا دابەش دەبێت.

لە چیرۆکی (**تاکەی ئەمشـەوە؟**)یشـدا، جگە لە گۆشـەنیگای گێڕانەوە کە کەسی سێیەمی تاکە، یانی گێڕەرەوەی هەموو شـــتزان، یاخود دەکرێ بڵێین لە ســـەرەوە لە شـــتەکان

دەڕوانێت و هەموو شتزانە، کەچی دیسانەوە بە تەواوەتی زانیارییەکانمان پێناگات، چونکە گێڕەرەوەی هەموو شتزانیش هەروەکوو (ئاندرۆ بێنیت و نیکۆلاس ڕۆیل) بۆی چوونە، هەمیشە نهێنی پارێزە و سەرباری ئەوەی هەموو شتێکیش دەزانێت کەچی شت دەشارێتەوە و هەمووی ناگێڕێتەوە. لێرەیشدا هەمان ئەو تەکنیکانەی پێشووی لە گێڕانەوە بەکار بردووە. لە تانوپۆی ئەم دەقەیشدا هەندێ بڕگەی ئەوتۆی تێدایە، لەبەر بەدەستەوە نەدانی زانیاریی تەواو خوێنەر دەشڵەژێنێ. وەکوو چارەنووسی (مام وەسمان)، (قالەی پوورە ئایشێ)... کە کەس نازانێ بۆ دەکوژرێن، یان چییان بەسەردێ؟ هەروەها هۆکاری تەقە و دەسڕێژەکان نادیارە، دەبێ خوێنەر خۆی بیربکاتەوە لە هۆکارێک. دەق جگە لە ترس، هیچ شتێکی تر ئاشکرا ناکات، پێویستیشە بۆ هاوسەنگ کردنی خوێندنەوە و تێگەیشتن پەنا ببرێتە بەر دەرەوەی دەق، لەوەشدا پێویستە باکگراوەندی ڕۆشنبیریی و سیاسیی و مێژوویی ناوچەکە فریادڕەس بێت تاکو بە دەرەنجامێکی ماقووڵ و بەجێ بیگەیەنێت. نووسەریش، ڕاستە کە بونیادی ناوەکییانەی تێکستەکەی پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی بە

واقیعەوە هەیە و تەوەرەکەشی پرسێکی سیاسیی ناڕوون هەڵدەگرێت، بەڵام خوێندنەوەیەکی هۆشمەندانە و خودئاگایانەی نیگەرانیی و ترسەکانی خەڵکی سەردەمەکەی کردووە و ئەو هەستانەی لەناو مەردوومدا پەی پێ بردوون و موتوربەی ئەم دەقە و تا ڕادەیەک ئەوانی تریشی کردووە و سنوور و تایبەتمەندێتییە تاکڕەوانەکانی بەجێهێشتووە و لەناو خەمی گشتیدا هەناسەی بە دەقەکەی بەخشیووە و ئەو شتانەی لە بۆتەیدا هاتووە ڕاستیی نکووڵی هەڵنەگرن و تا بڵێی بە ڕاستەوخۆیی پێشکەشکراون. لەگەڵ هەموو ئەمانەیشدا، جێی وتنە لێرەیشدا بەشێک لە واقیع دیسانەوە پەردەپۆش کراوە. ئەمەیش دیارە لەبەر هۆکاری تایبەتیی بووە، بەڵام بۆ دواتر (یانی بۆ سەردەمێکی تر) لاسەنگ دەبێت و لەبەر نەبوونی زانیاریی تەواویش لەسەر شت و ڕووداوەکان بە زەرەر و زیان بۆ دەق کۆتایی پێدێت و خوێندنەوەیەکی تەواومان پێنابەخشێ... جگە لەوەیش پاڕادۆکسی ئەوە قوتدەبێتەوە کە ترس دەبێتە شتێکی تایبەت بە (شار)، وەکو ئەوەی ئەم هەستە هەر تەنها لە شاردا بوونی هەبێت و لە شوێنی تردا بوونی نەبێت. لەگەڵ ئەوەی (ئەم خێزانە)

خۆیشیان لە شوێنێکی ترەوە- لە گوندەکەیانەوە- هەڵبەتە لە ترسا کۆچیان کردووە بۆ شار و هەزارەها شەوی تاریکی وەک ئەو شەوەیان دیووە و ئەزموونیان کردووە. دەتوانین بڵێین: ئەوەی بالانس بە هاوکێشەی پاڕادۆکسەکان دەبەخشێ، ئێپستیمۆفیلیایە، هەر وەکو ئەوەی (***ئاندرۆ بێنیت*** و ***نیکۆلاس ڕۆیل***) ئاماژەیان پێداوە، یانی تێرکردنی لاپڕەسەنیی، بە دەربڕینێکی تر، تێرکردن و ڕازی کردن و شکاندنی تاسەی ئەو حەزی زانیاریی بەدەست هێنانەیە کە خولیای خوێنەرە، یان وەلام بێت بۆ پرسیارەکانی کە لە دەق دەیانکات، بەڵام ئەو تاسەیە لێرەدا ناشکێ، چونکە هاوکێشەکان بالانس بۆ خۆیان دەستەبەر ناکەن. ئەم کاراکتەرەیش بێگومان خاوەنی بیرکردنەوەیەکی سادە و ڕووکەشە. هۆی دوا کەوتن و درەنگهاتنەوەی (شەش حەوت سەعات پاش هاوڕێ کرێکارەکانی) مێردەکەی، دیسانەوە نادیارە، نازانین لەبەر چییە؟ یاخود دوای کار چی کردووە، یان بە چییەوە خەریکبووە؟ دووبارە بەخشینی زانیاریی کورتدەهێنێ و خوێنەر دەبێ بە گریمانەی خۆی و پشتبەستن بە دەرەوەی دەق بەدوای کەماڵی مانادا بگەڕێت. جگە لەمانە،

کۆتایی ئەم دەقەیش زۆر کتوپڕە- هەروەکوو ئەوەی ***مۆپاسان*** لە نووسینی چیرۆکدا جەختی لێدەکاتەوە- بەڵام لێرەدا بە شێوەیەکە وەکوو بڵێی بڕینێک بکەوێتە جەستەی دەقەوە. پاڵەوانیش جگە لە نزا و تکایەک خاوەنی هیچی تر نییە و بە جیددییش بیر لەوە ناکاتەوە لەو تاریکییە قورتار بێت و بۆ کۆتایی هێنان بە شەوەکەیش ئەڵتەرنەتیڤێک بدۆزێتەوە.

وەکوو دەڵێن بەبێ زمان ناکرێ خوێندنەوە بۆ جیهان بکرێ، بێگومان جیهانی ڕاستەقینەی چیرۆکەکانی (سەدرەدین عارف)یش زمانە، زمان ئەو جیهانەمان بۆ ئامادە دەکات، تاقە بوونێکی قابیلی تێگەیشتنیشە، هەر وەکوو ئەوەی "گادامێر" بۆی چووە. یانی بۆ گەیشتن بە جیهان وەسیلەیەکی باشتر نییە، بەپێی "***دێریدا***" تەنها زمان نەبێت، کەواتە دەتوانین بڵێین مادامەکێ ئەم زمانە دەقی ئافراندووە، دەق وەسیلەیەکە بۆ بەرجەستەکردنی جیهان و هەرچی چۆنێکیش بێت پەیوەندی لەگەڵدا بەرقەرار دەکات و هەرگیزیش لێکدابڕاو نین، بێگومان ئەگەر وەکو سیستەمی ئاماژە تەماشای زمان بکرێ. هەر وەکوو لە چیرۆکی (**ڕاستی مەسەلەکە**)دا بە شێوەیەکی تۆختر

دەردەکەویت. گۆشـــەنیگای کەســـی یەکەمی تاک ڕۆڵ دەبینێت، یانی کەســـێک کردەی گێڕانەوە دەجووڵێنێ کە خۆی کاراکتەرە لە دووتوێی دەقەکەدا، لێرەیشــدا دایەلۆگ یەکلایەنەیە، هەروەکو ئەوەی لە دەقی (**ڕازێک**)دا پەی پێ دەبرێت، دەکرێ بە تەداعییەکی مۆنۆلۆگئاســـا لەقەڵەم بدرێت، دیسان فلاشباک، کە بازدانێکی ئاڕاستە پێچەوانە و گەڕانەوەیە بۆ دواوە، ڕەوتی گێڕانەوە ڕاســـتەوخۆکە هێوور دەکاتەوە، ســەرەتا و کۆتاییش لە جێگاکانی خۆیان ترازاون و ڕووبەری دەق بووەتە گۆڕەپانێک بۆ ئەزموون کردنی شتێکی تازە، بە وتەیەکی تر ئەزموون پێش ڕووداو دیاریکراوە، پاش ڕووداویش بەرفراوانتر بووەتەوە. ئەگەر بە گوێرەی ئەو قسـەیەی "دێریدا"- کە دەڵێت: هیچ شـتێک لە دەرەوەی دەقدا بوونی نییە- قسـە لەسـەر ئەم بەرهەمە بکرێت، ئەوا ئەم تێکســـتە بەبێ پەیوەندی بەســـتن لەگەڵ کۆنتێکســـتێکی مێژوویی و ســـیاســـیی و کۆمەڵایەتی دیاریکراوی ســـەردەمێک زۆر هەژار و دەســـتەوســـان دەردەکـەوێت، بـە ڕادەیـەک دەکرێ بوترێ ڕووبـەڕووی دەقێکی تەمومژاویی و نامەفهووم، یان یەکدیو دەبینەوە، یانی هیچی لێ هەڵ ناکرێنین، چونکە، ســـەرباری ئەوەی

ئـەم دەقـە نمـایـندەی واقیعیـّکی دیـارە و گیـّڕانـەوە بونیـادی دەنیـّت و بـە ڕەمز بارگاوی دەکات و دەلالـەش، کـە زمـان بەرپرسـه لە خولّقاندنی و بونیادیـّکی ڕووکەشـیشـی هەیە، کەچی بە ڕوونیی ئاماژە بە مانا دەدات، چونکە زمان خۆی جیـّگای مـانـای گرتۆتـەوە، ئـەو زمـانـەیش کـە جیـّگای مـانـا بگریـّتەوە، یانی ویـّڕای ئەوەی هەلّگری خۆیەتی، ئاماژە بە دەرەوەی خۆیشـــی دەدات، ئەمەیش ئەوە دەگەیەنیـّت ئەو دەقەی زمان بە پلە یەک پیـّکی دەهیـّنیـّت هەر تەنها ئەو شتە نییە کە لە ڕووالّەتدا گوزارەی لیـّدەکات. یانی خۆی کەشف دەکـات و "***ئیـان مـەکلین***" گوتــەنی جیهـانی زەینیی نووسەریش ئاشکرا دەکات.

بیـّگومان کاراکتەر لەم دەقەدا جیاوازە، بۆیە پیـّویسـتیشـی بە زمانیـّکی جیاواز هەیە، یان بەرەو زمانیـّکی تر دەمانبات، زمانیـّک لە بارگەکانیدا چەمکەکانی سـەردەم هەلّدەگریـّت، وەکوو ئەوەی "حەمید ئەلڕوبەیعی" بۆی چووە، چونکە ئەم دەقانە ئاسـتە گوتارییەکەیان هەلّگری یەک شـتە، ئەویش گوتاری سیاسییە، کە دیارە بە شیـّوەیەکی ناڕاستەوخۆ و پەردەپۆش دەردەکەویـّت، یان باشتر وایە بلّیـّین نووسەر لە ڕیـّگای ڕەهـەنـدە سـیمبولّییەکانەوە چارەسـەری ئەم

بابەتانەی کردووە و لەوانەشـــە برەوســـەندنی ئەو ســـیمبوڵییەتەی حەفتاکانی ســـەدەی پێشـــوومان ئەم سەرچاوەیە پێشەنگایەتی کردبێ و هەر بە کاریگەریی ئەم نووسەرەیش ڕەوایە بوترێ نووسەری دیار "**لەتیف حامید**" ڕچەی چیرۆکنووسیی خۆی گرتووەتەبەر و بە شێوەیەکی کۆدئامێز دەقەکانی بەرهەمهێناوە. بەڵام ڕاگەیاندنی ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە دان بە شـــتێکی ئەرێنییدا دەنێین بۆ هونەری گێڕانەوەمان، بە تایبەتیش بۆ ئەو ڕەمزییەتە داخراوەی ئەو ســـەروبەندە ڕەواجی پەیدا کردبوو، چونکە چەشـــنە دەقێک برەوی وەرگرت تەنها بەو کات و زەمانە تایبەتە و ڕەنگە نەتوانێ بەبێ کێشـــەوگرفت و بە ســـانایی ســـنوورەکانی ئەو دەیەیە ببڕێت، بە دیاریکراویش لەبەر ئەوەی ڕەمزییەتێکی گەردوونییش ناگرنەخۆ و بەســـەر نەوەیەک و ســـەردەمێکدا داخراون و ســـنووری ئەو ســـەردەم و نەوەیەیش نابڕن تەنها بەوە نەبێت کە چەمکی (بێشوماریی مانا)ی "وولفگانگ ئایزەر" بەهەند وەربگرین و کاری پێ بکەین.

لەم دەقەدا- کە تەنانەت واقیعێکی ڕەمزیی واقیعە سیاسییەکەیش پەردەپۆش دەکات- یەکەمین شـتێک کە

دەیووروووژێنێت پرسـیاری ئەوەیە بۆ کوشـتن؟ بێگومان تەنها لەبەر ئەوەی کاراکتەرێک داوای خۆڕادەسـتکردنەوە لە پاڵەوانی قسـەکەر دەکات، ئەمەیش مۆتیڤێکی لاوازە بۆ ئەو کردە جیددییە. بە ڕاسـتیی لەم تێکسـتەدا کاراکتەر کە "شـێرزاد" دەکاتە ناوبژیوان بۆ ئەوەی شـەفاعەتی بۆ بخوازێ، هـەر لـە یـەکـەم ڕۆژەوە دانی بـە کوشـتنی (شـەفەشـەل)دا ناوە و ئیدی مەسـەلە لەوێ کۆتایی هاتووە، بەڵام کەس لێی نەپرسیووە بۆ؟ کە ئەمە شتێکی سەیرە و پاڕادۆکس دەهێنێتە کایەوە، چونکە بە لۆژیک ڕێی تێناچێت کارێکی وا جیددیی ئەنجام بدرێت و کەس لە هۆکارەکەی نەپرسـێ و ئەنجامدانیشـی نەخرێتە ژێر پرسـیارەوە! یانی لێرەدا لاپڕەسـەنیی لە مرۆڤ سـەنراوەتەوە (کە ئەمە شـتێکی مـەحـاڵـە بێگومـان) و هیچ شـتێکیش جێگـای نەگرتۆتەوە تا لە ڕێگایەوە سـەنگوسـووژ بکرێت. ئەوی ڕاسـتیی بێت زۆر لـە شـتـەکـان کتوپڕن. لـە پڕێکـا (شـەفەشـەل)بە تەواویی دەگۆڕێت و خەڵکەکەیش لێی دەتەکنەوە، بەڵام نازانین ئەم گۆڕانە لە کوێوە سـەرچاوە دەگرێ؟ ڕەنگـە پـەی بردن بـەمـە بکـەوێتـە کۆتـایی چیرۆکەکەوە، ڕای خۆی گۆڕیوە و ویسـتوویەتی خۆی

ڕادەســـت بکاتەوە و شـــتێکی ئاســـاییشـــە. لەوانەیە ئەم بڕیارەی (شـــەفەشـــەل) زۆر گرنگ نەبێ تا ببێتە مۆتیڤی کوشـــتنەکەی و هەروەها کێشـــانی جگەرەی گریڤن و ئەفەندێتیی و خوێندەوار بوونیشـــی... ڕەنگە مەســـەلەکە تۆڵەســـەندنەوەیش نەبێ لە کەســـێک کە تەســـلیمی دەسەڵاتێک دەبێتەوە کەسوکارەکەیان تەفروتونا کردووە... ئەمە "مێرسۆ"ی پاڵەوانی ڕۆمانی (نامۆ)ی "***ئەلبێر کامۆ***"مان وەبیر دێنێتـەوە کـە لـە خوت و خۆڕایی و بـەبێ هیچ مۆتیڤێک و هەر لەبەر ئەوەی تیشـــکی ڕۆژەکە لە چاوی دەدات گەنجە جەزائیرییەکە دەکوژێت.

دیارە پاڵەوانی دەقەکانی پێشوویش ناتوانن ئاڕاستەی شار هەڵنەبژێن و بەرەو ژوور بچن، کەســـیش ئەو ڕێگایەیان لێناگرێت!! بێگومان لێرەیش واقیعەکە دیســـانەوە تاریک کراوە و زانیاری لەســـەر ئاشـــکرا نەکراوە. ســـەبارەت بە بەشـــداری نەکردنی واقیعیش لە بەرهەمی ئەدەبی و پەردەپۆش بوونیشی تێیدا "وولفگانگ ئایزەر" دەخاتە سەر ئەو باوەڕەی بڵێت بەڵگەنەویســـتە دەقێک، با خەیاڵکراویش بێت، ئەگەر بێت و خاڵی بێت لە هەموو پەیوەندییەک بە واقیعی ناســـراوەوە ئەوا ناڕوون و نامەفهووم دەبێت،

چونکە دەقی ئـەدەبیی تێکەڵـەیەکە لـە واقیع و جۆرەکانی خـەیـاڵکردن، بۆیـە لـەنێوان پێـدراو و خـەیـاڵکراودا بێ چەندوچوون کارلێک دێتە ئاراوە. پاڕادۆکسـیکی تریش ئەوەیە کە ڕوودانی کوشـتنەکە لەکاتی وەسـتانی شـەڕدا ڕوودەدات، یان لە ڕاسـتیدا بیرۆکەی خۆبەدەسـتەوەدانی (شـەفەشـەل) ئیدی لەو کاتەدا چی دەگەیەنێت؟ شـەڕ لە گۆڕێدا نییە، با بڵێین ئیتر ئەو بڕیارە لەو بارودۆخەدا چ گرنگییەکی هەیە؟ هەموو شـتێک لە دانوسـتاندا چەقی بـەسـتووە و ئیتر دانـانی ئـەم ڕووداوە و کردنی بـە ڕاسـتییەک لەناو تێکسـتەکەدا بە هیچ جۆرێک قەناعەت بەخش نییە!

دەقی (**ڕێبوار و ڕێگە**)یش کەموزۆر هـەمان تـەکنیکەکانی پێشـوو شـەقڵی پێدەدەن و هەر لە سـەرەتاوە شـێوازە ترادیسـیۆنییەکەی نووسـین تێدەپەڕێنێ و گۆشـەنیگای کەسی یەکەمی تاک دەیگێڕێتەوە و جەستەی دەق بە چەند گرتەیەک دەخاتە ناو چوارچێوەوە، ڕاسـتە بیرۆکەیەکی ئـاڵۆزمـان پێشـکەش دەکـات، بـەڵام ڕووداو و کردەی چیرۆکمان لە توێیاندا بەرچاو ناکەوێت. ئەمەیش زیاتر بە هۆی تەوزیفکردنی ڕەمز و بەکارهێنانییەوەیەتی... لێرەیش:

جێگۆڕکێی شـــوێن و کات، فلاشـــباک، دایەلۆگ... تاد، ئەتمۆســـفیرەکەی دەخەنە شـــێوەیەکی هونەرییەوە کە دەتوانین بڵێین هەمان ئەتمۆسـفیری دەقەکانی پێشـووە و دووبارە دەبێتەوە و لە خولگەیەکی کافکاییدا دەخولێتەوە. ئەمەیش دنیایەکی دەرەوەی دنیاکەی خۆمان بۆ نارِسکێنێ و هەر ئەو شتە ئاساییە دێرینەیە، ئەو شتەی زمان وێنەی دەگرێت، زمان کە توانای خولقاندنەوەی شتی هەیە، لێرەدا شتێکی نامەئلووفی ئەوتۆ ناخولقێنێ، یان بابڵێین مەئلووف نامەئلووف ناکات، چونکە تەنها وەسـیلەیەکە بۆ وێناکردنی دیمەنێک، یان لە چوارچێوەگرتنی دیمەنێک، دیارە ئێمە لە ڕێگـای خوێنـدنـەوەوە دەمـانـەوێ جیهـان لـەنـاو دەقـدا برِســـکێنین و وەکوو بوونێکی تۆکمە وێنای بکەین، کەچی لێرەدا بەهۆی ئەو تەمومژە و نەبوونی زانیاریی تەواوەوە ئەو جیهانە وەک بوونێکی تۆکمە وێنا ناکرێت تەنها بەوە نەبێ کە خوێنەر بە پاشـخانە ڕۆشـنبیریی و سـیاسـیی و مێژووییەکەی خۆی کەلێنەکانی دەق پڕبکاتەوە تاکو لە شـــەقڵ بەخشـــین بەو جیهانە بەشـــداری بکات. دەکرێ بپرسین لە ڕاستیدا چی لێرە ڕوودەدات؟ با بە دەربڕینێکی تر بڵێین لێرە کردار هەیە؟ ئەوەی ڕاســتیی بێ تەنها زمان

لەناو ئەم تێکستـــــەدا دەکەوێتەگۆ، یانی زمان ڕوودەدات، ڕووداویش، دیارە پێشـــتر ڕوویداوە، واتە ئەو ڕووداوەی ئـەم دەقـە دەڕســـکێنێ، ڕووداوی بـە ئـاشـــکرا نییـە و پەردەپۆشـــکراوە، یانی ڕوودەدات، بەڵام دیســـانەوە لە شـــوێنێکی تر، نـەک لـەنـاو دەق، یـاخود دەکرێ بڵێین لـە بـاکگراوەنـدی دەق ڕوویـانـداوە و دەقیش لـە ڕاســـتیـدا سەرەنجامی ئەو شتانەیە کە لە دەرەوەیدا بەرقەرار بوونە و کۆتـاییـان هـاتووە. ڕەنگە بشـــێ بوترێ ڕووداوی نـاو گێڕانەوەیە. زانیارییەکانیش دیســـانەوە لە گەیشـــتن بە وەرگر کورت دەهێنن، لە شـــوێنێکدا دەڵێت: (باوکم گەلێ شـتی تری ئەزانی، بەڵام نەیئەویسـت دەریان بخات)- ئەو شـــتانەیش چین کە پاڵەوان زۆربەیانی لە خەڵکی گوندەکە بیســـتووە و بێخەم لەوەی خوێنەر نایانزانێ هەر بە نادیار دەیانهێڵێتەوە. ئەو ئیش و کارەیش چییە کە هاوڕێکەی بۆ چارەســـەرکردنی ملی بۆ زۆرلا ناوە؟ ئەو پیاوە پیرەی بەڵێنی چارەسـەرکردنی مەسـەلە نادیارەکەشی داوە کێیە؟ ئـەمـە ڕەمزێکـە، ڕەمزێکی تریش مردنی پیـاوە پیرەکـەیـە، بەڵام دیســـانەوە هیچ نادات بەدەســـتەوە، چونکە وەک لە دەقدا هاتووە: (کەس نەیئەزانی چۆن و لەبەرچی مردبوو)!!

دیارە لێکدانەوە بۆ خوێنەر بەجێدەهێڵێت و دەیەوێ بیری لێبکاتەوە، بە تایبەتی ئەگەر بێت و بەرواری بڵاوکردنەوەی بە هەند وەربگرێت و نەختێک لێی قووڵبێتەوە. کۆتایی لێرەیشـــدا هەر کراوەیە و کتوپڕ یەخەی دەق دەگرێت و گوتارە ســیاســییەکەشــی کورت دەهێنێ، چونکە خوێنەر لــەوە حــاڵی نــابێــت پیرەمێردەکــە بۆ کتوپڕ مردووە و هاوڕێکەشـــی، کە بۆ مەســـەلەکەی بەدوای چارەســـەردا عەودالە و لەبەر هۆکاری مردنی پیرەمێردەکە پەیدای ناکات، بۆچی هەســت بە ناکامیی ناکات؟ بۆچی ســێبەری زەردەخەنە بەسەر لێوییەوەیەتی؟ ئایا ئەوەندە دڵخۆشە لە هەوڵێک نووشــووســتیی بهێنێ و بە ســانایی لە ســەرەتاوە دەســـــت پێبکاتەوە؟ بێگومان نەک هەر ئەم دەقە، ئەوانی تریش پرســـیارگەلێکی زۆر دەورووژێنن، بێئەوەی کەس بتوانێ هەر لەناو خۆیاندا وەڵامیان بۆ بقۆزێتەوە. جگە لەمانە، دیارە لە پاڕادۆکسیش خاڵی نییە. لاوێکی باڵابەرزی تێکسمڕاو- کە بێگومان (حەمەغەریب)ە گەڕاوەتەوە، بەڵام لە کوێوە هاتووە و سەرباری ئەوەی پانزە ساڵیشە لەوێ نییە چۆن دەنگوباســـی زۆربەی خەڵکی گوندەکە دەزانێ؟ ئەو قســە ســەیر و ســەرســووڕهێنەرانەیش چین کە بۆ

خەڵکیان دەکات؟ بۆ نەیتوانیووە لە هیچ گوندێک ئۆقرە بگرێت؟ ئیشێکی بەدەستەوەیە ئەگەر تەواوبێ جۆری ژیان و ڕابواردنی دەگۆڕێ! بێگومان ئەمانە هەمووی بەتاڵ دەبنەوە کاتێ لە بەرواری بڵاوکردنەوەی ئەم چیرۆکە و پانزە ساڵی دیارنەمانی کاراکتەر ڕادەمێنین، کە بە واقیعی ئەو سەروبەندەی ساڵانی شەستەکانیش بەراوردی دەکەین، تێگەیشتن ئەوەندەی تر مەحاڵ دەبێت. دەق لە لایەک بە لاوە خوێنگەرمەکە ئاماژە بە پاڵەوان دەدا، لە لایەکی تریشدا دەڵێت: گەڕانەوەی (حەمەغەریب) ڕووداوێکی گەورەبوو لە گوندەکەمان!! جارێکی تریش ئێمە نازانین ئەو ڕووداوە چییە، پاشان گێڕەرەوە- کاراکتەر بۆ وا بە پەرۆشەوە دوای (حەمەغەریب) دەکەوێت؟ دەق ئەو تەنگوچەڵەمەیەی (حەمەغەریب) ئاشکرا ناکات، یان مەسەلەکەی کە ئەویش هەر نازانین چییە! ئەم شتانە ئاڕاستەی بیری خوێنەر بە زۆر لادا دەبەن و شپرزەی دەکەن، چونکە دەقەکە وەکو مەتەڵێک دەبینێ پێویستی بە هەڵهێنان بێت، کە نایشتوانێ هەڵیبێنێ ئیتر گرنگترین ئەرکە ئیستێتیکییەکەی کە چێژبەخشینە لە کیس دەچێت.

بە هەمان شێوە و تەکنیکیش چارەسەری (باڵی شەوگار) دەکات و گۆشەنیگا کەسی سێیەمی تاکە و گێڕانەوەیەکی ئاسایی دەگێڕدرێتەوە، واتە کەسێک پرۆسەی گێڕانەوەکە دەخاتەگەڕ کە لە دەرەوەی چیرۆکەکەدایە. بەکارهێنانی دیمەن لە پلۆتدا، کە شێوازێکی جیاوازە و ئەو مامەڵەیەیشی کە لەگەڵ زماندا دەیکات تا شەقڵێکی دەرەکیی جیاواز بە تێکست بدات، هەروەها دایەلۆگیشی تێدا بەکار بردووە. ئەم دەقە بە سەرەتایەکی شیعریی جوان دەست پێدەکات، کەچی نووسەر بە شێوەیەکی فۆتۆگرافییانە دیمەنەکان دەگوازێتەوە، واتە دەرەوە دەهێنێتە ناو دەق... لە بیری (فەرهاد)دا کە منداڵێکە، ئەویش وەک ئێمەی خوێنەر خاوەنی هیچ زانیارییەکی ناو تانوپۆی دەقەکە نییە و نازانێ دەوروبەری سرتەسرتی چییانە؟ تەنها یەک شت بۆ ئەم پاڵەوانە بەرجەستەیە ئەویش یاریکردنە، یانی دەیەوێ بچێتە دەرەوە، ئەو دنیایە بەجێبێڵێ کە دنیای ئەو نییە، چونکە بیری لای دنیاکەی خۆیەتی، بیری لای ژیانکردنە و پێویستە سەرباری هەموو شتێکیش ژیان ڕەوتی خۆی بگرێ و بەردەوام بێت... ئەگەرچی لە ناوەوە- لەماڵەوە- ژیانی باپیرەی کۆتایی

هاتووه و چیدی بوونێک نییه لەم دنیایەدا، بەڵام ئەو هێشتا له سەرەتادایه و دەبێ ئەو مەودایەی نێوان سەرەتا و کۆتایی- بوون و نەبوون- ببڕێت، چونکه بەوه ناچێ ئەوانی پێشوو مشووری دنیای ئەمیان خواردبێ و بیریان له ئامادەکردنی یۆتۆپیایەک کردبێتەوه بۆی. لێرەدا دوو دنیا دیاره، که پەیوەندییەکی توندوتۆڵ پێکەوەیان نابەستێتەوه، لەبەر ئەوەی دنیای یەک نەوه نییه. لەم دەقەیشدا هەمان شتەکانی پێشوو دووپات دەبنەوه، زانیارییمان به تەواوەتی پێناگات و هەر تەنها ئەوەیه که ئێمه دەزانین هەموو زیندوویەک سەرەنجام دەمرێت و، دوای ئەوەیش ژیان بەردەوام دەبێت. بێگومان گرێچن به گشتیی لێره و لەوانی تریشدا بەئاگایانه مامەڵەیان لەگەڵدا کراوه و له دەستپێکەوه که بەشێکه له چنینەکه و ئەویش وەکوو له شوێنی تری ئەم نووسینەیشدا ئاماژەی خێرای پێکراوه، به کورتی ڕێکخستنی زنجیرەی ڕووداو و بڕگه و جووڵەکانی ناو دەقه و بەدوای یەکدا هاتنی ئەمانەیه: دەستپێک- ململانێ و بەرزبوونەوەی کردار، یانی چڕوپڕبوونی ململانێ- چڵەپۆپه- نەوی بوونەوه و داچۆڕانی کردار، یان کرانەوەی گرێ و بەرەو کۆتایی

چوون- ئینجا چارەسەر، یان قفڵ، جوان بەرەو کۆتایی شۆڕ دەبێتەوە، بەڵام سەرەنجام خوێنەر ڕووبەڕووی تێمایەکی ناڕوون دەبێتەوە، یانی بەدیقەت نازانین دەق چ پەیامێکی هەڵگرتووە. لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەر بە شێوەیەکی گشتگیر بڕوانینە دەقەکان، ئەوا چەندین تەوەرە و تێمەی یونیڤێرساڵمان ڕووبەڕوو دەبێتەوە، لەوانە ترس، نیگەرانیی و دڵەڕاوکێ، چارەنووسی ڕەش و ڕێککەوتێکی زۆر، کە بێچەندوچوون ئەو ئەتمۆسفیرە کافکاوییەیان پێدەبەخشن کە گەلێک تەمومژاوین، یاخود ناچنەوە سەر سەرچاوەیەکی لۆجیکی ئەوتۆ کە بتوانین لێکدانەوەیان بۆ بکەین.

چیرۆکی (**گەشتێک**)یش وێنەی دنیایەکی تاریکی دیکەمان بۆ دەکێشێت و پرسیاری ئەوەمان لا زەق دەکاتەوە کە لە ڕاستیدا لە کوێوە بۆ کوێ؟ لە هەمان شوێنەوە بۆ هەمان شوێن؟ ئایا هیچ گۆڕانێک لە ڕووبەری ژیانێکدا ڕوونادات؟ بێگومان ئێمە وەڵامی ئەمانە شک نابەین! ئەم چیرۆکەیش بە گۆشەنیگای کەسی یەکەمی تاک نووسراوە و فلاشباک، مۆنۆلۆگ، دایەلۆگ، پاشوپێش خستنی دەستپێک و کۆتایی، مۆنتاجی کات و شوێنی تێدا بەکاربراوە. لێرەیش هەروەها

کێشەی زانیارییمان هەیە و پێمان ناگات، ئەمەیش بێگومان کۆسپە و ناهێڵێ لەو سەردەمە تێبگەین کە ئەم دەقەی بۆ نووسراوە. بەر لە هەموو شتێک نازانین بۆ کاراکتەری ناو ئەم فەزایەی گێڕانەوە وای لێهاتووە، دابڕاوە لە خۆی، ژیانی بابەتێکی لەبیر چووە، مەحکوومە بە نەگەیشتن بە زانیاریی تەواو لەبارەی دنیاکەیەوە... تاد. ئەمەیش لە ڕاستیدا پرسێک، پرسێکی ڕەوا لە هزر و ویژدان و ئاگاییماندا زیندوو دەکاتەوە، دەیژێنێتەوە، تاکو هەمیشە لەگەڵماندا بێت و قەتاوقەت لە بیری نەکەین و دەستبەرداری نەبین. لێرە نازانین بۆ کاراکتەر لە "مامۆستا دڵشاد" پەستە، بۆچی "قالە" گیراوە و کێیە و چ پەیوەندییەکی بە پاڵەوان و دەقەوە هەیە؟ یان "مەلا پیرداود"، کێیە و لەسەر چی هەوڵی کوشتنی دراوە و چۆن هەوڵەکە شکستی هێناوە؟ پاڵەوان بۆچی بەرەو خوار هاتووە و لە سەرەوە، لەو شوێنە خۆشە (سەکۆکەی مەلا پیرداود) نەماوەتەوە؟ بۆچی گوندەکەیان هەر چەند کەلاوەیەکە و هیچی تر؟ پیاوە سوورە کورتەباڵاکە بۆ هەر گوزارشتی (بە ناموستی وانییە؟- بە نامووستان وانییە؟)ی پرسیارئامێز دووپاتە دەکاتەوە؟ دەتوانین بڵێین

کاراکتەر لەم تانوپۆیەدا دوو چاوی تیژی هەیە و ئەوەی دەیبینێ دەیگێڕێتەوە، ئەوەی دەیبینێ تێهەڵکێشی گێڕانەوەکەی دەکات. جگە لەمانەیش خۆی و هاوڕێکەی بە چ مەبەستێک لە مەیخانەکەوە دەردەچن و چەند کۆڵانێک دەکەن و دەگەڕێنەوە هەمان شوێن و دەچنەوە ناو هەمان مەیخانە؟ چ مەبەستێکی هەیە؟ هیچ نادات بەدەستەوە تاکو شتێکی لێبقۆزینەوە و پارچەکانی پەزڵەکە پێکەوە بلکێنین. گرێچن هەندێ شتی لاوەکیی تێدەکەوێ نازانین ڕۆڵیان چییە لەناو دەقەکەدا؟ بۆ نموونە سوورەی کورتەباڵا، دوو منداڵە بچکۆلەکە کە نازانین بۆچی بەو درەنگە شەوە لە دەرەوەن و هەروەها فاڵچییەکەیش... خۆ ئەگەر ئەمانە بە تەداعییش هاتبنە ناو تێکستەوە هەر دەبێ ئەرکێکیان پێ سپێردرابێ، بەڵام هەست دەکەین ئەرکیان نیوەچڵە، چونکە نووسەر ناهێڵێ ڕستەی فاڵچییەکە ڕەوتی خۆی وەربگرێت و تەواو بێت یەکسەر دیمەنەکە دەگوازێتەوە، یان دەیقرتێنێ و سەرباری ئەوەیش دەپرسین بۆ چ مەبەستێک لەناو دەقدا قوتکراوەتەوە؟ ڕەنگە هەر تەنها بەکارهێنانی شەپۆلی هۆش بێت، لێ بەبێ ئەوەی بزانین لە چییەوە سەرچاوەی گرتووە، یاخود هەر وەکو شتێکی زیادە تێی

ئاخنراوە بەبێ ئەوەی وەزیفەیەکی دیاریکراو ببینێت. پاشان خوێنەری وردبین هەست بەوە دەکات ئەتمۆسفیرێکی ڕووکەشانەی کافکایی لەم دەقەیشدا خۆی دەنوێنێ، دەڵێین ڕووکەشانە چونکە سەرکەوتوو نییە لەوەی بابەتێکی تەواو کافکاییمان پێشکەش بکات، لەبەر ئەوەی هۆکارەکانی ئەو دنیا کافکاییە لەم چیرۆکەدا ڕوون و ئاشکرا نین. (**سێگۆشەی باسێکی کۆن**)یش بە گۆشەنیگای کەسی یەکەمی تاک لە ڕێگای جێگۆڕکێی سەرەتا و کۆتایی، دایەلۆگ، مۆنتاجی کات و شوێن و... تاد دەگێڕدرێتەوە. دەتوانین بڵێین ئەتمۆسفیرێکی کافکایی لەم ڕووبەرەیشدا ئامادەییەکی پێداگری هەیە، هەر بۆ نموونە پیت لە بری ناوی کاراکتەر بەکار براوە کە (س)ە و ناوی بەڕێوەبەرەکەش (ک)ە. پەی بەوە نابەین بۆچی کاراکتەر خاوەنی هەستی ئەوەیە کە ژوورەکەی بۆتە زیندان- بێگومان بەبێ ئەوەی هۆکارێک دنەی ئەو هەستە بدات- بۆچی هەست بە بەندکراویی دەکات، ترسی لە چییە؟ بۆ بە بینینی ئەم، خاوەن ژوورەکە و ژنەکەی قاقا دەکێشن؟ ئەمانە هەموو نادیارن، چونکە وەسف لە بونیادی دەقدا بەشدار نییە، جگە لەمەیش کەمترین

زانیاریی بەدەستەوە دەدات. نایشزانین ئەم پاڵەوانە کێیە و چی کردووە وا ئەو نامەیەی بۆ دێت کە تیایدا ئاماژە بەوە دراوە کە ئەم بۆ شارەکە هەڕەشەیە و بڕیاری لەناوبردنی دراوە... سەیر ئەوەیە داوای لێدەکەن شێوەی مەرگەکەی خۆی هەڵبژێرێ، کە ئەمە ئایرۆنییە و پرسیارێکی نامۆ ڕوواوڕووی وەرگر دەکاتەوە، ئەویش ئەوەیە بۆچی؟ کەی لە ڕاستیدا بکوژ مافی بە قوربانیی داوە بژاردەی هەبێت؟ یانی بکوژ کەی مافناس بووە؟ نازانین بۆ. ئەم کاراکتەرەیش لە شوێنێک ئیش دەکات نە کەسی لێ دەناسێ و نە کەسیش ئەو دەناسێ! تەنانەت ناوی بەڕێوەبەری بەڕێوەبەرایەتییەکەشی نازانێ، کە بە (ک) هەواڵی لە پاسەوانی دائیرەکە دەپرسێت بەوە وەڵام دەدرێتەوە کە دە دوانزە ساڵە مردووە، واتە بە کورتی ئەم کابرایە ئاگای لە هیچ نییە و پەیوەندیشی نە بە دنیاوە هەیە و نە بە هیچ شتێکییەوە. ئەمەیش وادەکات ئەم کاراکتەرە لە خۆی تێنەگات، چونکە هەوڵی تێگەیشتنی دنیا نادات تاکو پتر لە خۆی بگات، هەر وەکوو ئەوەی "***تزڤیتان تودوروڤ***" دەڵێ، لە ڕاستیدا هیچ هەڕەشەیەکیش نییە بۆ سەر شارۆچکەکە، ئیدی پرسیارەکە ئەوەیە بۆچی

هەڕەشـــەی لێکراوە بە کوشـــتن؟ نازانین. ئەمەیش دەربڕی ئـەوەیـە ئـەم دەقـە بیرێکی لۆجیکییانـە بۆ هـەموو چنینیی نەکراوەتەوە و بونیادی گرێچنێکی ناتۆکمە بەرجەســـــتەی کردووە، واتــە لــە کــاتێکـدا کــە دەبێ هــەموو بڕگــەکـانی تونـــدوتۆڵانــە هـــاوپـــەیوەنـــدبن، کـــەچی وانییــە و ئــەم هاوپەیوەندییە نابینرێ. پاڕادۆکســی ڕاســتەقینەی ناویشــی ئـەوەیـە بکوژ لـەگـەڵ قوربانییدا وشـــــەکانی (تکایـە... و ببووره...) بـەکـار دەهێنێ، پـاشــــــان ئـەمیش، واتـە بکوژ، فەرمانی پێکراوە و نایشـــــزانێ بۆ ئەم فەرمانەی پێکراوە، بەڵام دەبێ هەر ئەنجامی بدات. نووســـــەر ئەم دەقەشـــــی نوقمی دیدێکی زۆر ناڕوونانەی سـیاسـیی کردووە و تاکو لوغزئامێزتریش بێت ناهێڵێ زانیارییمان پێبگەیەنێت، ئیتر خوێنەریش هەســــــت دەکات زۆربەی بڕگەکانی تێکســــــت شــــــفرەیە و پێویســــــتە هەڵیان بهێنێ و بیاندۆزێتەوە... ئەمـەیش لە ڕاســـــتیدا ئیش و ئەرکی خوێنـەر ئاڵۆزتر و دژوارتر و تـاقـەتپڕووکێنتر دەکـات، چونکـە درکی ئـەوەی تیژ دەبێتەوە کە بۆ زەفەر بردن بە تێکستەکە پێویستیی بە زانیاریی تر هـەیە، بە تایبـەتی ســــــەبارەت بـەو بارودۆخە مێژوویـیـەی تێیدا بـەرهـەم هـاتووە، هـەر تـەنها ئـەمـەیش

شـەقڵ بە بنەمایەک دەبەخشـێت بۆ تێگەیشـتن لە دەق، هەر وەکوو (ئاندرۆ بێنیت و نیکۆلاس ڕۆیل) ئاماژەیان پێداوە. دیارە لەلایەکەوە نەگەیشتنی زانیاریی و لەلایەکی تریشـەوە بە کۆد تەنرانی دەقەکە، چیرۆکەکە زۆر بێ ڕەواج دەکات. پاشـــان خۆهەڵواســـینی کابرای خاوەن ماڵ کە نازانین بۆ بەم کارە هەڵدەسـتێت چی دەخاتە سـەر ناوەڕۆکەکە؟ لەم تانوپۆیەدا هەســـت بەوە دەکرێت هەموو شـــتێک ڕێکەوت دەیجووڵێنێـت، بۆ دەچێتـە کۆلان و تیـایـدا دەمێنێتـەوە و ناگەڕێتەوە ماڵێ، پارچە کاغەزەکە هەڵدەگلۆفێ، سەرلەنوێ دەریدەکات و دەیخوێنێتەوە، ئینجا بەخۆی دەڵێت: (چۆن تا ئێسـتا تێبینی ئەم وشـەیەم نەکردووە؟) دەشـێ مەبەسـتی وشـەی "کوشـتن"ەکە بێت... سـەیرە ئەم کاراکتەرە دەجار نامەکەی خوێندووەتەوە کەچی هێشـــتا لە ناواخنەکەی بێئاگایە!! ئیدی بە ڕاستیی نازانین بۆ ئەو نامەیەی پێدەگات و دواجار بۆ گۆڕانکارییەکی ناکاوانە ڕوودەدات و یەکسەر دەکەوێتە گەڕان بۆ دۆزینەوەی نووسـەرانی نامەکە، دیارە بەبێئەوەی ناویان لە نامەکەدا نووسرابێ... لە ڕاستیدا ئەم چیرۆکە ئەگەر ڕەمزییش بێت ئەوا تەنها نووســـەر لەکاتی نووسـینیدا زانیوویێتی مەبەسـتی چییە و بەڵگەنەویسـتە کە

لەوانەیە ئێستا ئەویش وەک ئێمە نەزانێت سەبارەت بە چییە! ڕاستە زۆرجار دەق مانای ناڕوون لەخۆیدا حەشار دەدات و ئەرکی خوێندنەوەیە پەردەی لەسەر لابەرێت، کەچی خوێندنەوەیش زۆرجار لە بەرانبەر ئەم دەقانەدا کورت دەهێنێ و ناگاتە دەرەنجامێک لەگەڵیاندا و ڕاستییەکانیان دەستەبەر ناکات، چونکە بونیادێکی دەلالیی لێکترازاو شەقڵییان پێدەبەخشێت، بۆیە خوێنەریش ناتوانێ هیچیان لێ هەڵێنجێنێ و چێژێک لەو مانایانە هەڵکرێنێ کە خۆی کەشفیان دەکات.

دوا چیرۆکی (سەدرەدین عارف)یش- شۆڕبوونەوە- یە. دەکرێ ئەمە و ئەوانی پێشوویش بە (دەقی کراوە) دابنێین، وەکوو ئەوەی "**ئەمبێرتۆ ئێکۆ**" دەڵێت، چونکە لێرەیشدا خوێنەر فڕێدەداتە نێو گومان و دڵنیانەبوون، لەبەر ئەوەی چارەسەر لەناو دەقدا نایەتەدی، بۆیە وەرگر دەشێ ماوەیەکی درێژتر لەبارەیانەوە تێبفکرێت، یان لە چەند گۆشەنیگایەکەوە لێیان ڕابمێنێت و بیانخوێنێتەوە و سەرەنجامیش کرانەوەکان دابخات، یانی چارەسەر بدۆزێتەوە، کە ڕەنگە ئەمەیش یەکێک بێت لە لایەنە پۆزەتیڤەکانی ئەم جۆرە دەقانە. دیارە ئەم چیرۆکە بە

گۆشـــەنیگای کەســـی ســـێیەمی تاک لە ڕێگای دایەلۆگ و دیمەن و مۆنتاجی کات و شـــوێن و گرتەی ســـینەمایی دەگێڕدرێتـەوە. لـەم دەقـەدا زمـان ڕیتمئـامێز و چڕوپڕە و نووســەر خۆی لە شـیعرییەت بواردووە و هەوڵیشـی داوە ئەتمۆســفیرێکی کافکاییمان پێشــکەش بکات، بە تایبەتی لە هــەڵســـوکــەوت و وتــەکــانی پیرەمێردەکــەدا... ئــەمیش هــاوشـــێوەی دەقــەکــانی تر کــەمیی زانیــاریی بــەربینی پێــدراوەکــانی گرتووە و ڕەمز و تــەمومژ دەمودووی پیرەمێردەکەی گەمارۆداوە. دەیەوێ شـــتێک ڕووبدات، بەڵام چی؟ بێگومان نازانێ... دیارە ناڕوونییەکەی ئێرەیش لەبەر ئەوەیە کە ڕەمز تێهەڵکێشـــی بووە، جیاوازییەکەیش تـەنها ئـەوەیە لێرەدا بـە یـارمـەتی (کـاتی بڵاوبوونـەوەی چیرۆکـەکـە) دەکرێ ئـەو ڕەمزە نـەختێک ڕوون بکرێتەوە، یانی دەســتەبەرکردنی زانیاریی ســەبارەت بەو بارودۆخە مێژووییەی تێیدا بەرهەم هاتووە...لەڕاســتیدا ئەتمۆســفیری کـافکـایی لـەو بڕگـەیـەدا زۆر چڕدەبێتـەوە کە لـە کـاراکتـەر دەپرســـن بۆچی لەوێ وەســـتاوە و ئەویش دەڵێ: (بۆ لای کاک هیوا هاتووم...) کەچی نە "هیوا"یەک لەوێ هەیە و نە کەســێکی ئەوێیش ئەو هیوایە دەناســێ، چونکە شــوێنەکە

دەسـتـاودەسـتی کردووە و تـاقمێکی تر ئـەوێـیـان بەدەسـتەوەیە، کاغەزەکەیش لەبەر ئەوەی ئەوەندە وەختە چـاوەڕوانیی ئـەو دیـدارەی "هیوا" بووە داهێزراوە و نووسینەوەکەشی کاڵبووە و ناخوێنرێتەوە. لێرەدا پەی بە دوو واقیع دەبرێت، واقیعی ڕابردوویەکی نزیک و واقیعی هـەنووکـە... پـاڕادۆکسـی ئێرەیش ئـەوەیـە ئـایـا ئـەم کاراکتەرەیش وەکو کاراکتەری چیرۆکی (سـێگۆشـەی باسێکی کۆن) ئاگای لە دەوروبەر و دنیاکەی نییە و نازانێ گۆڕانکاریی تێدا ڕوویداوە؟ جگە لـەمە ئەو کە جحێڵە و باوکی منداڵی بەرمەمکانە چۆن قسـەی (عەیب ناکەیت بە ڕیشـی سـپییەوە درۆ دەکەیت)ی بەڕوودا دەدرێت؟ کاراکتەر بەو پارچە کاغەزەوە دەکەوێتەڕێ، بە ئومێدە، بیر لەوە دەکاتەوە کە کەسـێک دەیناسـێ و دەبێتە فریادڕەسی، بەڵام پاش گۆڕانکاریی لە کەسەکان، ئایا ئەو هەسـتە هەر وەکو خۆی لەلای پاڵەواندا دەمێنێتەوە؟ ئایا ئەو شـوێنە هەر هەمان شـوێنە بۆ ئەو؟ ئایا لەم کەینوبەینانەدا ئەو خاوەنی ناسـنامەی خۆیەتی، خۆی پێ کەشـف دەکرێت و بارودۆخەکە باشـتر تێدەگات؟ ئەمانە هەمووی پرسـیاری خوێنەرن کە هەر دەبێ خۆیشـی

بەدوای وەڵامیاندا بگەڕێت، چونکە دەق دەستگیررۆیی ناکات و لە بری ئەوەی وەڵامەکانیشی بۆ ئامادە بکات دەیانشارێتەوە. پاشان ئەوەی گرنگە ئەوەیە ئەم کاراکتەرە و ئەوانی دییش چ پەیوەندییەکمان لەگەڵیاندا دەبێت و چۆن دەبنە بەشێک لە ئێمە ئەگەر لییان تێنەگەین؟ چۆن لە ڕێگایانەوە لە خۆمان زیاتر تێدەگەین و دەبنە بەشێک لە کەسایەتییمان و گۆڕانکارییمان تێدا دروست دەکەن؟ ئایا دەتوانن هەر وەکوو (ئاندرۆ بێنیت و نیکۆلاس ڕۆیڵ) دەڵێن: پێشنیازی وەڵام بۆ پرسیاری من کێم بکەن، نەک هەر بۆ خۆیان، بەڵکو بۆ ئێمەیش؟ چونکە تێگەیشتن و درک بەخۆ و بە خەڵک کردنیش، لە ڕێگای زمانەوە پێدەگات و دێتەئاراوە، بەڵام لێرەدا ئەمە مانای ئەوە نییە هەموو جۆرە بەکارهێنانێکی زمان ئەمەی لێدەکەوێتەوە، نەخێر، زمانێک کە هێزی گەیشتنی هەبێت، وزە بە خوێندنەوە بدات، بەهای مەعریفیی هەڵبگرێت کە سەرەنجام دەبێتە بەهای ئیستێتیکی، هەر وەکو ئەوەی "حەمید ئەلڕوبەیعی" بۆی چووە و ئەمەیش بناغەی ئەدەبی گێڕانەوەیە... زمانێک کە بتوانین ئەودیوی ببینین و لێکیبدەینەوە، نەک ئەودیوەی تاریکییەکی بێئامان

بیتەنێتەوە و ئێمەیش کەوتبینە پێش سەردەمی پرۆمیسیۆس تیایدا. بەمەیش کاراکتەر یەکڕەهەند دەردەکەوێت، یانی وەکوو ئەوەی "**ئی. ئێم. فۆرستەر**" دەڵێت: فلات، واتە یەکڕوو و یەکئاست. دواجار کاراکتەر ژیانکردووئاسا نەبێت و پێوانەی نەبێت بۆ ڕەفتاری خۆی و نەزانێت بۆچی بەو شێوەیە هەڵسوکەوت و گوفتار دەکات، ئەوا گێڕانەوەیش لۆژیکێکی قەناعەتبەخش پێشکەش ناکات.

ئێستا دەکرێ بڵێین چەرخ هەردەم بەرانبەر بە داهێنەرە ڕەسەنەکان چەپگەڕ بووە، بەڵام هەرگیز نەیتوانیووە ڕووناکیی ڕاستەقینەی داهێنان بشارێتەوە و لە درەوشانەوەی بخات، ئەگەر وایش نەبوایە و داهێنان شتێکی گەردوونیی و هەمیشەیی نەبوایە و داهێنەریش پێیەکی لەناو ئاییندە نەبوایە ئەوا کێ پاش نیو سەدە (**سەدرەدین عارف**)ی بیر دەکەوتەوە؟ ئەگەر چیرۆک نووسیش، "**میشێل بوتۆر**" گوتەنی، هەر لە هەمان دنیاوە سرووشی بۆ بێت کە پەیدەرپەی لە گۆڕاندایە، ئەوا (سەدرەدین عارف) بە پلەی نایاب کوڕی دنیا و سەردەمەکەی خۆیەتی، چونکە ئەدەبەکەی ئەگەرچی

دەقاودەق پۆرتریێتی خۆی نییە، بەڵام بە ڕەنگەکانی خۆی ڕەنگڕێژی کردووە و بە مەسەلە و پرسێکی گرنگ بارگاوی کردووە و بەرەو ئاسۆ بەرفراوانترەکانی داهێنان بردوویەتی، بۆیە ئەدەبێکی دیار و بەرجەستە و کاریگەرە، بەڵام داخەکەم لە دنیای کۆک و پێکەوە گونجاوی ناپاکیی و گەندەڵییدا هونەری ڕەسەن، "***جیانی ڤاتیمۆ***" گوتەنی، هەر تەنها بە بێدەنگیی دەدوێت و سەروسەدا دەرناکات، بەڵام سەربار توانیوویێتی ئەو وێنە بەهادار و تاهەتاییە بخولقێنێ کە هەموو کارێکی داهێنەرانە ئاتاجی بە خولقاندنی هەیە... ئەگەر ئەدەبیش باشترین بەش بێت لە ژیان، بە مەرجێک ژیان باشترین بەش بێت لە ئەدەب، وەکوو ئەوەی "والاس ستیڤنس" ئاماژەی داوەتێ، ئەوا مادامەکێ ئێمە مەحکوومین بە ژیان، پێویستە مانای پێ ببەخشین، پێویستە جوانیی پێ ببەخشین، مانا و جوانییش تەنها داهێنان بە ژیانی دەبەخشن... هەموو داهێنانێکیش پاساوی ژیان و مانەوەی لەگەڵ خۆیدا هەڵگرتووە، ئەگەر لەم پاساوانە خاڵی بێت ئەوا هیچ شتێک دادی نادات، نەدەتوانێ بژی و نەیش دەتوانێ بەرگەی گۆڕانکارییەکانی زەمەن بگرێت و بمێنێتەوە. بۆیە بەر لە هەموو شتێک دەکرێ

بڵێین ئێمە بە نووسـین مەحکوومین، چونکە هاندەرە بۆ ژیانکردن بە شـێوەیەکی جوانتر، بە شـێوەیەک کە بێهوودەیی و نائومێدیی و ڕۆتینەکانی هەڵکردن کەمتر بکاتەوە و شـایانی ئەزموونکردنێکی مرۆییانە بێت و پێی بکرێ بیروباوەڕ و تێفکرینمان بشـڵەقێنێ و ئاشـناییمان بە شـتەکان نائاشـنا بکات و بمانهەژێنێ، یان بتوانین بڵێین بمانگۆڕێ! دیارە ئەدەبیش هەر بەوە پێناسـە دەکرێت کە نائاسایی کردنی ئاساییە، هەر وەکوو "***ڤیکتۆر شکلۆفسکی***" بۆی چووە، واتە بەخشینی ڕازئامێزیی و سەیروسەمەرەیی بە ئاسایی و بەرزکردنەوەی بۆ ئاستی سەرسووڕهێنەر و کردنی هەموو سـەرسـووڕهێنەرێکیش بە ئاسـایی، وەکوو ئەوەی "حەننا عەببوود" دەڵێت. ئەدەبەکەی (سـەدرەدین عارف)یش لەبەر ئەوە بایەخدارە، چونکە ئەم پێناسـەیە هەڵدەگرێت و پرسـیار دەورووژێنێت و ئاماژە بە شـتێکی گرنگ دەدات کە ئەویش ئەوەیە ژیان بێ مانا نییە و جگە لەمەیش پێبەپێی ئەو ئامانج و ڕەهەندانەی لەخۆی دەگرێت سنووری ئاسـایی تێپەڕاندووە و تیایدا نائاسـاییتر بووە و ئەو چێژەیش بە خوێنەر دەگات کە لە کەشـفکردنی ئەو نائاسـاییەدا دەسـتەبەری دەکات. یان بە گوێرەی ئەوەی

"بریخت"بۆی چووە، هێزی نائاســــایی کردنی ئەدەب بە شــــێوەیەکی گشــــتیی لەو توانایەیدا بەرقەرارە کە دەمانگۆڕێت و هاوکات دنیای دەوروبەریشمان دەگۆڕێت... لە ڕاستیشدا خوێنەر ئەزموونکەری ئەم هەستە دەبێت، چ لە خۆیدا و چ لە دنیای دەوروبەریشــــیدا و پەی بە گۆڕانکاریی دەبات و باوەڕیش بەوە دەهێنێ کە مامەڵە لەگەڵ شــــتێکی جیاوازدا دەکات. پێبەپێی ئەمە زمانیش تا ڕادەیەک ڕێگای نائاســــایی خۆی دەگرێتەبەر و دەبێتە هەڵگری مانایەکی ڕووکەش کە ئەمەیش "وولفگانگ ئایزەر" گوتەنی ئاماژە بە مانایەکی ناواخنیی دەدات و دەکرێ لە خودی خۆیشــــی جیاواز بێت و ئاماژە بە شــــتێکی تر، یان شــــوێنێکی تر بدات، بە گوێرەی ئەوەی (ئاندرۆ بێنیت و نیکۆلاس ڕۆیل) جەختیان لێکردۆتەوە، بەڵام بێگومان لێرەدا- لەم ئەدەبەدا ئەمە دەوڵەمەندە و ئەو زمانە تەقلیدییەی پێش خۆی نییە، بۆیە دایەلۆگی لەگەڵ نەوەکان و سەردەمەکاندا بەردەوام دەبێ و لە چوارچێوەی کاتێکی دیاریکراویشدا قەتیس نابێت و لە زەمەنە جیاوازەکانیشدا دەبێتە خاوەنی مانا و دەلالەتی جیاواز... دواجار دەشــــێ دەقیش، وەکو ئەوەی "وولفگانگ ئایزەر" بۆی چووە، لە

بارودۆخە مێژووییە جیاوازەکاندا خاوەنی (مەدلوول)ی جیاوازیش بێت.

سەرەنجام ئەگەرچی خوێندنەوە و شرۆڤەکردن، بەپێی "*شلایەرماخەر*"، هونەری خۆپاراستنە لە بەدحاڵیبوون، کەچی دیارە ئەم دەستەواژە گرنگە ڕێژەیی بوونی خۆی بەرجەستە دەکات کاتێ لەگەڵ بەرهەمەکانی (سەدرەدین عارف)دا هاوپەیوەندی دەکەین و لەوانەشە ئەم کارە لە بەدحاڵیبوون قورتارمان نەکات، چونکە خوێنەر، هەروەکوو ناوبراوی پێشووتری ئەم پەرەگرافە دەڵێ، دەیەوێ سەرلەنوێ بەو ڕووداوە دەروونییەدا گوزەر بکات کە نووسەر پێیدا تێپەڕیووە، بەڵام ئەمەیش یارمەتیدەر نابێت بۆ حاڵیبوون، لەبەر ئەوەی مانای بابەتییانە لەکاری ئەدەبییدا، بە گوتەی "لوسیان گۆڵدمان"، زۆرجار بۆ خودی نووسەر خۆیشی ناڕوونە... بۆیە پاش ئەم خوێندنەوەیە و پاش ئەم دواندنەی دەقەکان، دەشێ بوترێ: ئەگەرچیش ئێمە وا هەست دەکەین هەر تەنها بۆ سەردەمێک نووسراون و بە هەموو کات و سەردەمەکان تایبەت نین، بەڵام، لەگەڵ ئەوەیشدا دەکرێ لەگەڵ فۆرمالیستەکاندا هاوڕابین کە دەڵێن دەقە ئەدەبییەکان سەر بە کات و

سەردەمێکی دیاریکراو نین و گەردوونین و دەکەونە سەرووی مێژووەوە و لە ڕاستیشدا هێز و کواڵیتیی بەرگەگرتنی زەمەنیان تێدایە، جگە لەوەیش توانای گۆڕانیش شک دەبەن، هەڵبەتا مەبەست گۆڕانە لە ئاماژە دەلالییەکان، کە دیارە هەموو نەوەیەک هەوڵدەدات بۆ خۆی و سەردەمەکەی دیاریی و تایبەتمەندی بکات.

ئابی ٢٠١٩: هەولێر- تشرینی دووەمی ٢٠١٩: لەندەن

***سەرچاوەکان:**

١- سابیر ڕەشید- سەدرەدین عارف- نوێکاری چیرۆکی کوردی- دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم- سلێمانی ٢٠١٨

٢- حاتم الصکر - ترویچ النص - دراسه للتحلیل النصی فی النقد المعاصر - اجراﺀ ات... و منهجیات - الهیئه المصریه العامه للکتاب - ١٩٩٨.

٣- جیروم کلینکوڤتز- فن الروایه ألامریکیه- ترجمه: سمیره مصگفی أحمد- دار المعارف- القاهره ١٩٨٨

٤- د.سمیر روحی الفیصل- الروایه العربیه- البناﺀ والروﺀ یا- مقاربات نقدیه- منشورات اتحاد الکتاب العرب- دمشق- ٢٠٠٣

٥- میشال بوتور- بحوپ فی الروایه الجدیده- ترجمه: فرید أنگونیوس- منشورات عویدات- بیروت- باریس- الگبعه الپالپه- ١٩٨٦

٦- حميد الربيعى- سـرد بوصـفه شـغفا- عن الروايه وافاقها- الموسـوعه اليقافيه- العدد ١٦٢- الگبعه ألاولى- بغداد- ٢٠١٧

٧- موسـوعه المصـگلح النقدى- الواقعيه- تأليف: ديمين گرانت- ترجمه: دكتور عبدالواحد لو لو ه- دار الرشيد للنشر- بغداد- ١٩٨٠

٨- كولن ويلسـون- چياع فى سـوهو- نقلها الى العربيه: يوسـف شـرور و عمر يمق- دار الاداب- الگبعه الرابعه- بيروت- ١٩٧٩

٩- دكتور عبدالواحد لو لو ه- ألوان المغيب- دراسات و ترجمات نقديه- المو سسـه العربيه للدراسـات و النشر- الگبعه ألاولى- بيروت- لبنان- ٢٠٠٩

١٠- فولفغـانغ ايزر- التخييلى و الخيـالى من منقور ألانگربولوجيه ألادبيه- ترجمه: د. حميد لحمدانى- د. الجلالى الكديه- الدار البيچا - الگبعه الاولى- ١٩٩٨

١١- أدونيس- موسـيقى الحوت ألازرق- الهويه، الكتابه، العنف- دار التكوين للتأليف و الترجمه و النشـر- دمشـق- ٢٠١٨

١٢- جیانی ڤاتیمو- نهایه الحداپه- الفلســـفات العدمیه و التفســـیریه فی الپقافه مابعد الحداپه(١٩٨٧)- ترجمه: د. فاگمه الجیوشـــی- دراســـات فکریه ٣٧- منشـــورات وزاره الپقافه- دمشق- ١٩٩٨

١٣- حنا عبود- من تاریخ الروایه- دراســـه- منشـــورات اتحاد الکتاب العرب- دمشق- ٢٠٠٢

١٤- علی حســـین- فی صـــحبه الکتب- مقالات- دار أپر للنشر و التوزیع- المملکه العربیه السعودیه- الگبعه الاولی- ٢٠١٧

١٥- موســـوعه المصـــگلح النقدی- الحبکه- تألیف: ألیزابپ دپل- ترجمه: دکتور عبدالواحد لو◌ لو◌ ه- دار الرشـــید للنشر- بغداد- ١٩٨١

١٦- ویلیس بارنســـتون- مع بورخیس- مســـا◌ عادی فی بوینس ایرس- ترجمه: د.عابد اسماعیل- دار المدی- الگبعه الپانیه- ٢٠١٤

١٧- An Introduction To Literature، Criticism، And Theory- ANDREW BENNETT And NICHOLAS ROYLE- Pearson- Longman- Fourth Edition- G.B 2009

١٨- TZVETAN TODOROV- Hope And Memory- Reflections On The Twentieth Century- Atlantic Books- London- 2003